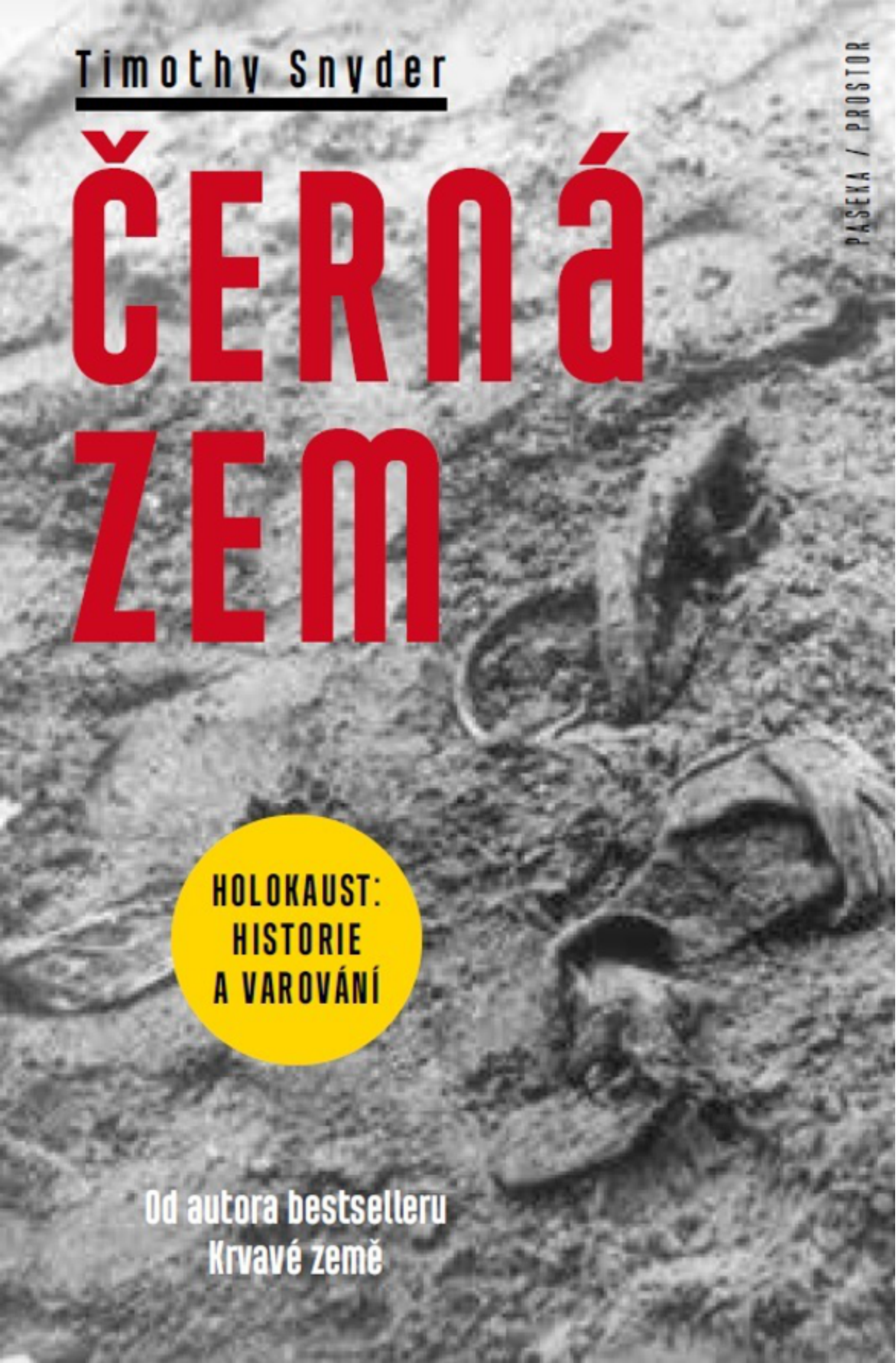

Timothy Snyder
ČERNÁ ZEM
HOLOKAUST: HISTORIE A VAROVÁNÍ
Od autora bestselleru Krvavé země
PAŠEKA / PROSTOR

Timothy Snyder
ČERNÁ ZEM

Timothy Snyder

Černá

zem

HOLOKAUST
HISTORIE
A VAROVÁNÍ

NAKLADATELSTVÍ PASEKA
PRAHA – LITOMYŠL
a
PROSTOR
PRAHA
2015

PŘELOŽIL MARTIN POKORNÝ

BLACK EARTH: THE HOLOCAUST AS HISTORY AND WARNING
Copyright © 2015 by Timothy Snyder
All rights reserved.
First published in the United States by Tim Duggan Books, an imprint of
the Crown Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC, New York.
Translation © Martin Pokorný, 2015
Cover photo © Centralnyj deržavnyj kinofotofonoarchiv Ukrainy imeni G. S. Pšenyčnogo, 2015

ISBN 978-80-7260-322-0 (váz.: PROSTOR)
ISBN 978-80-7432-655-4 (váz.: Nakladatelství Paseka)
ISBN 978-80-7432-689-9 (mobi)
ISBN 978-80-7432-690-5 (epub)
ISBN 978-80-7432-691-2 (pdf)

Im Kampf zwischen Dir und der Welt,
sekundiere der Welt.

V souboji mezi tebou a světem
sekunduj světu.

Franz Kafka, 1917

Ten jest z ojczyzny mojej.
Jest człowiekiem.

Je z mé vlasti.
Je člověkem.

Antoni Słonimski, 1943

Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends
wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie nachts
wir trinken und trinken

Černé mléko jitra večer je pijem
pijem je v poledne ráno a pijem je v noci
pijem a pijem

Paul Celan, 1944

לכל איש יש שם
שנתנו לו המזלות
ונתנו לו שכניו

Každý člověk má jméno
dané hvězdami,
dané bližními.

Zelda Miškovská, 1974

Verše Paula Celana přeložil Radek Malý.

OBSAH

Prolog 9

ÚVOD: HITLERŮV SVĚT 11

1 ŽIVOTNÍ PROSTOR 21

2 BERLÍN, VARŠAVA, MOSKVA 37

3 PŘÍSLIB PALESTINY 61

4 NIČITELÉ STÁTŮ 79

5 DVOJÍ OKUPACE 111

6 VĚTŠÍ ZLO 133

7 NĚMCI, POLÁCI, SOVĚTI, ŽIDÉ 161

8 PARADOX OSVĚTIMI 185

9 SUVERENITA A PŘEŽITÍ 201

10 ZACHRÁNCI ZE ŠEDÉ ZÓNY 221

11 NA STRANĚ BOHA A ČLOVĚKA 239

12 NĚKOLIK SPRAVEDLIVÝCH 261

ZÁVĚR: NÁŠ SVĚT 279

Poděkování 301

Jazyková a terminologická poznámka 305

Poznámky 307

Seznam nejdůležitějších zkratek 347

Bibliografie 348

Rejstřík 389

PROLOG

V šestém vídeňském okrsku s jeho pěknými ulicemi jsou dějiny holokaustu zapuštěny v dlažbě. Před budovami, kde kdysi žili a pracovali Židé, jsou do chodníků, jež museli Židé kdysi drhnout holýma rukama, zasazeny malé čtvercové pamětní desky z mosazi se jmény, datem deportace a místem úmrtí.

Pro dospělého jsou spojnicí mezi současností a minulostí slova a čísla.

Dítě vnímá odlišně. Dítě vyjde od věcí, jež má před sebou.

Chlapec, který v šestém okrsku bydlí, každodenně pozoruje, jak na opačné straně dům od domu postupuje parta dělníků. Pozoruje je, jak rozkopávají chodník – podobně jako kdyby chtěli opravit vodovod nebo položit kabel. Jednou ráno při čekání na autobus cestou do mateřské školky uvidí dělníky přímo proti sobě, jak nabírají a rozlévají zahřátý asfalt. Pamětní desky pro něj představují tajuplné předměty, s nimiž se manipuluje v rukavicích a které odrážejí matné paprsky slabého slunce.

„Was machen sie da, Papa?“ – „Co to tam dělají, tati?“ Chlapcův otec mlčí. Zahledí se směrem, odkud má přijet autobus. Zaváhá, nadechne se k odpovědi: *„Sie bauen…“* – „Stavějí…“ Zarazí se. Je to těžké.

Pak přijede autobus, zacloní jim výhled a v závanu oleje i proudícího vzduchu otevře automatické dveře do normálního dne.

Před sedmasedmdesáti lety, v březnu 1938, Židé na všech vídeňských ulicích sdírali z chodníku slovo „Rakousko“ a vymazávali tak zemi, která po Hitlerově příjezdu s jeho vojsky přestala existovat. Dnes jsou na stejných chodnících jména týchž Židů výčitkou obnovenému Rakousku, které – jako celá Evropa – neví, jak se přesně postavit ke své minulosti.

Proč byli vídeňští Židé pronásledováni právě v době, kdy Rakousko mizelo z mapy? Proč pak byli odesláni na smrt o tisíc kilometrů dál, do Běloruska, když přitom samo Rakousko očividně nenávidělo Židy hodně? Jak se může stát, že na národ dlouhodobě usazený ve městě, v zemi či na kontinentu náhle dolehne smrtící násilí? Proč se mezi sebou zabíjejí lidé, kteří se neznají? A proč se zabíjejí lidé, kteří se znají dobře?

Ve Vídni – stejně jako takřka ve všech velkých městech střední a západní Evropy – Židé představovali významnou součást života města. Ve východní Evropě (tedy v regionech na sever, jih a východ od Vídně) Židé více než pět set let tvořili významný podíl městského i venkovského obyvatelstva – a pak jich náhle za necelých pět let bylo více než pět milionů povražděno.

Obvyklé představy tu selhávají. Holokaust si oprávněně spojujeme s nacistickou ideologií, ale zapomínáme přitom, že mnoho vrahů nebyli nacisté ani Němci. Uvažujeme především o německých Židech, ačkoli většina Židů zabitých během holokaustu žila mimo německé území. Myslíme na koncentrační tábory, ale v těch se většina povražděných Židů nikdy neocitla. Za viníka prohlašujeme stát, ačkoli k vraždění mohlo dojít jen tam, kde se státní instituce zhroutily. Přičítáme vinu vědě, a z podstatné části tak přejímáme Hitlerovo stanovisko. Přičítáme vinu celým národům, a dopouštíme se tak zjednodušení, jakých využívali nacisté. Připomínáme si oběti, ale nedokážeme odlišit připomínku od pochopení. Soustava památníků ve vídeňském šestém okrsku nese název Pamatování pro budoucnost. Máme dnes – po holokaustu – věřit, že nás očekává předvídatelná budoucnost? Náš svět obývají nejenom vzpomenuté oběti, ale i zapomenutí pachatelé. Svět se mění a probouzí obavy, jež byly mocné v Hitlerově době a Hitler na ně reagoval. Historie holokaustu neskončila. Jeho precedent je tu už dlouho, a stále jsme si z něj nevzali patřičné poučení.

Máme-li masové vraždění evropských Židů náležitě zachytit, musí jít o popis z hlediska celé planety: Hitler uvažoval z hlediska ekosystémů a Židy považoval za ránu na těle přírody. Musí zahrnovat kolonie: Hitler usiloval o vyhlazovací válku v sousedních zemích obývaných Židy. Musí být mezinárodní: Němci a další nevraždili Židy v Německu, ale v jiných zemích. Musí být uspořádán chronologicky, neboť po Hitlerově nástupu k moci (což je jen část celého příběhu) následovalo dobytí Rakouska, Československa a Polska a tyto výboje změnily podobu konečného řešení. Musí být v jistém zvláštním smyslu politický: německé ničení sousedních států totiž vytvořilo (zvláště v okupovaném Sovětském svazu) zóny, kde bylo možné provést výzkum technik vyhlazování. Musí sledovat několik hledisek současně a neomezovat se na perspektivu samotných nacistů, ale z oblastí zabíjení musí využívat zprávy od všech skupin, židovských i nežidovských; zde nejde jen o spravedlnost, ale o možnost porozumění. A uvedený popis musí také být humánní: vedle vražedných snah zachycovat i snahy o přežití, popsat Židy, jak se snažili žít, i ty nečetné druhé, kteří se jim snažili pomoci, a akceptovat nutnou složitost jednotlivců a jejich setkání.

Historie holokaustu musí být současná a dovolit nám prožít, co vlastně z Hitlerovy éry zůstává v našich duších a existencích. Hitlerův pohled na svět nebyl jedinou příčinou holokaustu, avšak jeho skrytá soudržnost vedla ke zrodu nových typů destruktivní politiky a k odhalení nových rozměrů schopnosti masového vraždění. Nikdy už nedojde k tomu, že by se ideologie a okolnosti spojily přesně tak jako v roce 1941, avšak něco podobného by se stát mohlo. Součástí snahy o porozumění minulosti je proto úsilí porozumět nám samým. Holokaust není jen historie, ale i varování.

úvod

HITLERŮV SVĚT

O budoucnosti – věřil Hitler – nelze nic přesného vědět, jedině lze znát hranice naší planety, „povrch přesně vymezené koule“.[1] Přírodní zdroje jsou vzácné a existence spočívá v boji o půdu. Neměnná struktura života tkví v rozdělení živočichů do druhů, odsouzených ke „vnitřnímu odloučení“ a nekonečnému boji na život a na smrt.[2] Lidské rasy byly podle Hitlerova přesvědčení stejné jako druhy. Nejvyšší rasy se stále ještě vyvíjejí z nižších, což znamená, že křížení je možné, ale představuje hřích. Rasy by si měly počínat jako druhy: párit se jen mezi sebou a usilovat o vybití těch odlišných. Hitler to chápal jako zákon – zákon rasového boje, stejně spolehlivý jako gravitační zákon. Tento boj nikdy neskončí a nemá žádný spolehlivý výsledek. Rasa může dosáhnout triumfu a rozkvětu – anebo může skončit vyhladověním a vyhlazením.[3]

V Hitlerově světě je jediným zákonem zákon džungle. Lidé mají potlačit jakékoli sklony k milosrdenství a naopak maximalizovat loupežnou chtivost. Tím se Hitler rozešel s tradicemi politického myšlení, podle nichž se člověk od přírody liší schopností představovat si nové způsoby sdružování a uvést je ve skutek. Političtí myslitelé se s východiskem v tomto předpokladu snažili popsat nejenom možné podoby společnosti, ale i nejspravedlivější společnost. Podle Hitlera však jedinou, brutální a nepřekonatelnou pravdu představuje příroda a celá historie odlišných představ je pouhou iluzí. Jak tvrdil významný nacistický právní teoretik Carl Schmitt, politika nevychází z historie či z pojmů, ale z vědomí nepřátelství. Rasoví nepřátelé nám jsou dáni od přírody a naším úkolem je bojovat, zabíjet a zemřít.[4]

„Příroda nezná žádné politické hranice,“ napsal Hitler. „Rozmisťuje na Zemi různé formy života a pak je ponechává volně ve hře o moc.“[5] Jelikož politika je totéž co přirozenost a přirozenost je totéž co boj, není tedy možné žádné

politické myšlení. Ke krajní formulaci tu dospělo klišé z 19. století, že lidskou činnost lze pochopit biologicky. Během závěrečných dvaceti let 19. století přišli seriózní autoři i popularizátoři pod vlivem Darwinova pojmu přírodního výběru s názorem, že tento průlomový biologický objev vyřešil všechny odvěké otázky politického myšlení. V době Hitlerova mládí byly všechny významnější formy politiky ovlivněny interpretací Darwina, která v soutěži shledávala společenské dobro. Podle britského obhájce kapitalismu Herberta Spencera je trh podobný ekosféře, v níž přežívají ti nejsilnější a nejlepší, a nezkrotná soutěž čili konkurence přináší užitek, který omlouvá její bezprostřední negativa. Ale biologické analogie přijali i oponenti kapitalismu, především socialisté sdružení ve Druhé internacionále: třídní boj začali chápat „přírodovědně" a člověka považovat jen za zvíře mezi zvířaty, nikoli za bytost obdařenou zvláštním tvůrčím potenciálem a specificky lidskou podstatou. V dané době hlavní marxistický teoretik Karl Kautsky pedantsky zdůrazňoval, že lidé jsou živočichové.[6]

Všichni tito liberálové a socialisté však byli – byť třeba nevědomky – omezováni pouty zvyků a institucí a mentální návyky získané společenskou zkušeností jim bránily dospět ke zcela radikálním závěrům. Hospodářský růst či společenská spravedlnost pro ně představovaly etickou hodnotu a lákala je představa, že uskutečnění této hodnoty zajistí přirozená soutěž. Hitler dal své knize název *Mein Kampf* (Můj boj). Od těchto dvou slov přes dva dlouhé svazky po dvě desítky let politického života projevoval bezmezný narcismus, nelítostnou konzistenci a extatický nihilismus, jakého ostatní nebyli schopni. Nekonečný zápas ras nepředstavoval jen jednu složku života, ale samu jeho podstatu – a tímto konstatováním se nevyhlašuje žádná teorie, jen pozorujeme skutečný stav světa. Boj, to je sám život, ne prostředek v zájmu nějakého cíle, obhajitelný ohledy na blahobyt (v kapitalismu) nebo spravedlnost (v socialismu), které údajně přinese. Vůbec zde nešlo o to, že žádoucí cíl ospravedlňje krvavé prostředky. Žádný cíl není. Skutečná je rasa: jedinci a třídy představují pomíjivé a pomýlené konstrukce. Boj není metafora ani analogie, nýbrž hmatatelná a celá pravda. Slabým mají vládnout silní, protože „svět tu není pro zbabělé národy". A nic dalšího není třeba vědět.[7]

Hitlerův pohled na svět zcela zavrhl náboženské i sekulární tradice, přitom na nich ale závisel. Hitler nebyl originální myslitel, našel však jisté řešení panující myšlenkové krize a krize víry – jež, jako mnozí před ním, spojoval. Nešlo mu ale o nalezení povznášející syntézy, která by zachránila ducha i duši, ale o vyvolání svůdné kolize, při níž obojí zanikne. Hitlerovo pojetí rasového boje se odvolávalo na vědu, sám Hitler však tvrdil, že v tomto zápase jde o „vezdejší chléb" či „denní chléb" – a evokoval tak svrchovaně známý křesťanský text, ovšem s hluboce posunutým významem. „Chléb náš vezdejší dejž nám dnes," prosí se při odříkávání otčenáše. Svět, k němuž se obrací tato modlitba, má svůj metafyzický rozměr, podléhá řádu, jenž přesahuje naši Zemi, a vztahuje se k měřítkům dobra, která přecházejí z jedné sféry do druhé. Při pronášení

otčenáše lidé Boha prosí: „… odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim viníkům, a neuveď nás v pokušení, ale zbav nás od zlého.“ V Hitlerově „boji o přirozená bohatství“ nebylo hříchem chopit se všeho, co je dostupné, a nechat přežít ostatní bylo naopak zločinem. Milosrdenství se podle Hitlera příčí světovému řádu, protože umožňuje množení slabých. Lidé musí odmítnout biblická přikázání. „Pokud přijmu nějaké Boží přikázání,“ napsal, „tedy toto: ‚Zachovej svůj druh.‘“[8]

Hitler využíval metafory a obrazy dobře známé z křesťanství:[9] Boha, modlitby, prvotní hřích, přikázání, proroky, vyvolený lid, mesiáše, a dokonce i známé trojí dělení času na ráj, vyhnání a vykoupení. Žijeme v bídě a musíme se vynasnažit o očistu sebe i světa, abychom se mohli vrátit do ráje. Ztotožněním ráje s bitvou druhu – a nikoli se svorností všeho stvoření – došlo ke spojení křesťanské touhy s biologickým realismem (jak se mohl jevit). Válka všech proti všem pak není bezúčelným běsem, ale naopak jediným smyslem, který lze v tomto světě najít. Hojnost přírody je – stejně jako v knize Genesis – určena člověku; má ale náležet pouze těm lidem, kteří se drží zákona přírody a bojují za ni. V Genesi i v *Mein Kampfu* je příroda zdrojem určeným k lidskému využití – avšak nikoli všemi lidmi, jen vítěznými rasami. Eden se ze zahrady mění v zákopy. Poznání těla není problémem (jako v knize Genesis), nýbrž řešením. Vítězové mají smilnit; sex a reprodukce jsou podle Hitlera druhou lidskou povinností hned po zabíjení. Prvotní hřích, jenž vedl k pádu člověka, tedy nebyl hříchem těla, ale duše a ducha. Naše neblahá slabost tkví dle Hitlerova názoru ve schopnosti myslet a ve vědomí, že jedinci ostatních ras jsou schopni téhož; v důsledku toho je pak uznáme jakožto své lidské bližní. Člověk z Hitlerova krvavého ráje nevyšel v důsledku tělesného poznání,[10] ale proto, že poznal dobré a zlé.

Po pádu a odloučení člověka od přírody je nutné, aby se objevila postava, která není člověkem a nepatří ani k přírodě, nýbrž jedno od druhého odděluje. Pokud je lidstvo vlastně jen součástí přírody a pokud věda ví, že příroda je polem krvavého zápasu, pak příčinou zkaženosti druhu musí být něco, co stojí mimo přírodu. Nositelem pozemského poznání dobra a zla a ničitelem Edenu byl Žid. To Žid lidem řekl, že stojí nad ostatními zvířaty a jsou schopni sami rozhodovat o své budoucnosti. To Žid zavedl falešné rozlišení mezi politikou a přirozeností, lidskostí a bojem. Hitler spatřoval svůj úděl ve vykoupení prvotního hříchu židovské spirituality a obnovení krvavého ráje.[11] Jelikož rasy mohou přežít jen díky nijak neomezovanému vzájemnému zabíjení, musí židovský triumf rozumu nad pudem znamenat konec druhu. Rasa potřebuje „světonázor“, který jí dovolí zvítězit – a to v zásadě znamená, že rasa musí „věřit“ ve své vlastní bezmyšlenkovité poslání.[12]

Hitler prezentoval židovskou hrozbu způsobem, z něhož je znát jeho zvláštní amalgám náboženských a biologických představ. Pokud Žid zvítězí, „bude jeho koruna vítězství pohřebním věncem lidského druhu“. Na jedné straně

hitlerovská představa světa bez lidí přijímala verdikt vědy, že naše planeta vznikla velmi dávno a lidstvo se na ní vyvinulo až posléze. Po židovském vítězství „tato planeta poputuje vesmírem zase bez lidí, jako kdysi před miliony let". Zároveň ale (jak dodává ve stejné pasáži *Mein Kampfu*) je tato starobylá zeměkoule, obývaná rasami a jejich vyhlazováním, stvořena Bohem. „Věřím proto, že dnes jednám v duchu myšlenky všemohoucího Stvořitele: tím, že se bráním Židovi, bojuji za dílo Páně."[13]

Lidský druh se podle Hitlera dělil na rasy, avšak Židy mezi ně nepočítal. Židé nejsou ani nižší, ani vyšší rasa; jsou „rasovým nic", „opakem rasy". Rasy následují přírodu a bojují o zemi a jídlo. Židé následují logiku „nepřirozenosti" a vzpírají se základnímu imperativu přírody, když se odmítají spokojit s dobytím určitého území, a dokonce přesvědčí ostatní, aby si počínali podobně. Chtějí ovládnout celou planetu a její národy, a vymysleli si proto obecné ideály, které rasám brání v přirozeném zápase. Země nemá vyjma krve a půdy co nabídnout. Židé ale chytře vymysleli představy, které dovolují vnímat svět nikoli jako ekologickou past, ale jako řád blízký člověku. Od Židů pochází myšlenka politické vzájemnosti a všechny praktiky, při nichž lidé uznávají jiné lidi za sobě rovné.[14]

Hitler Židy nezahrnoval obvyklou výtkou, podle níž lidé jsou dobří a zkazila je požidovštělá civilizace. Naopak: lidé jsou zvířata a každé etické rozvažování je příznakem židovské nákazy. Odporná je už sama snaha stanovit univerzální ideál a usilovat o něj. Hitlerův nejdůležitější pobočník Heinrich Himmler sice svého vůdce nedokázal sledovat ve všech zákrutách jeho uvažování, avšak závěr pochopil: bludem je etika jako taková; jediná morálka tkví ve věrnosti rase. Podíl na masovém vraždění – tvrdil Himmler – je dobrým skutkem, protože rasu přivádí k vnitřnímu souladu a jednotě s přírodou. Pokud je pro nás například obtížné hledět na tisíce židovských mrtvol, je to příznakem transcendentního rázu konvenční morálky. Dočasná námaha zabíjení však je důstojnou obětí pro budoucnost rasy.[15]

Veškeré nerasové uvažování je podle Hitlera židovské a každá univerzální idea je mechanismem přispívajícím k židovské nadvládě. Kapitalismus je židovský, komunismus také – a zdánlivé přijetí nutnosti boje v těchto dvou systémech je jen zástěrkou židovské touhy po světovládě. Stejně tak je židovské i každé abstraktní pojetí státu. „Stát jakožto samoúčel je nesmysl," napsal Hitler a dodal ujasnění, že „nejvyšším lidským cílem" není „zachování daného státu či vlády, nýbrž zachování druhu". V průběhu rasového zápasu se hranice existujících států setřou a zmizí: „Existence politických hranic nás nesmí odvrátit od hranic věčného práva." Pokud státy nepředstavují zvláštní výkon lidstva, ale jen vratké bariéry, které musí překonat příroda, pak odtud plyne, že zákon není obecný, ale konkrétní: nejde o prostor rovnoprávnosti, ale o výtvor rasové nadřazenosti. Hitlerův osobní právní zástupce Hans Frank, za

války generální guvernér okupovaného Polska, tvrdil, že zákon je zbudován „na elementech přežití našich německých lidí“. Legální tradice, které se opírají o cokoli mimo rasu, představují „bezkrevné abstrakce“. Jediným účelem zákona je kodifikovat vůdcovy momentální postřehy, kde leží dobro jeho rasy. Německá koncepce právního státu (*Rechtsstaat*) postrádá obsah. Jak objasnil Carl Schmitt, zákon slouží rase a stát též slouží rase; jediným přijatelným konceptem je tedy rasa. Idea státu podléhajícího nějakým vnějším právním standardům je léčka nastražená s cílem zkrotit silné.[16]

Proniknutím do nežidovských duší univerzální ideje oslabily rasové společenství ve prospěch Židů. Na obsahu různých politických idejí nezáleží: všechny jsou jen pastí na hlupáky. Mezi Židy nejsou žádní liberálové ani nacionalisté, mesiášové ani bolševici: „Bolševismus je nemanželské dítě křesťanství. Obojí je výmyslem Žida.“[17] V Ježíšovi Hitler spatřoval nepřítele Židů, jehož učení svatý Pavel překroutil tak, aby z něj znovu učinil falešný židovský univerzalismus – univerzalismus milosrdenství k slabým. Od Pavla po Trockého – tvrdil Hitler – máme jen sérii Židů, kteří na sebe berou různé pláště, aby svedli pošetilce. Ideje nemají žádné historické prameny a nijak nesouvisejí s posloupností dějů ani s tvůrčím potenciálem jednotlivců. Jsou to prostě jen taktické výmysly Židů, a v tomto ohledu vyjdou všechny nastejno.[18]

Lidstvo proto podle Hitlera nemá žádné dějiny.[19] „Všechny světodějné události,“ tvrdil, „jsou jen lepším či horším výrazem sebezáchovného pudu ras.“ Z minulosti je nutno zaznamenat jen neustálou snahu Židů překroutit přirozené uspořádání. „Ničitelem tohoto uspořádání je vždy Židovstvo,“ napsal Hitler.[20] Silní mají vyhladovět slabé, ale Židé to dokázali zařídit tak, že naopak slabí nechávají vyhladovět silné. Nejedná se o nespravedlnost v obvyklém smyslu slova, nýbrž o narušení logiky existence. Ve světě pokřiveném vlivem židovských idejí může boj přinést nepředstavitelné výsledky: namísto přežití těch nejschopnějších – vyhladovění těch nejschopnějších. Odtud plyne, že dokud na světě existují Židé, budou Němci vždy v postavení obětí. Němci coby nejvyšší rasa zasluhují nejvíc a mohou o nejvíc přijít. Zvrácená moc Židů „vraždí budoucnost“.[21]

Přestože se ale Hitler snažil popisovat svět bez historie, byly jeho myšlenky formovány osobními zkušenostmi. První světová válka – nejkrvavější konflikt v dějinách, vedený na kontinentu, který se považoval za civilizovaný – rozbila obecně sdílenou víru mezi Evropany, že svár je vždy prospěšný. Někteří stoupenci krajní pravice a krajní levice si však odvodili přesně opačné poučení: krveprolití podle nich naopak nebylo dostatečně rozsáhlé, oběti nebyly dostatečné. Podle ruských bolševiků, disciplinovaných marxistů s vírou v sílu vůle, poskytovala válka a jí probuzená revoluční energie příležitost k započetí celosvětové socialistické revoluce. Z pohledu Hitlera a mnoha dalších Němců válka skončila dřív, než se na bitevním poli skutečně rozhodlo, a rasově nadřazení

vojáci byli přinuceni k ústupu, aniž plně projevili své schopnosti. Pocit, že Německo mělo vyhrát, byl samozřejmě rozšířený, a to nejenom mezi militaristy a extremisty. Největší německý spisovatel Thomas Mann, pozdější Hitlerův odpůrce, hovořil o německých „právech vládnout, podílet se na řízení planety". Vynikající německá filozofka Edith Steinová, která rozvinula teorii empatie, považovala za „vyloučené, že teď utrpíme porážku". Po Hitlerově nástupu k moci, kdy pobývala v klášteře, byla coby Židovka zatčena a zavražděna.[22]

Hitler považoval závěr první světové války za důkaz celosvětové zkaženosti. Jeho výklad těchto událostí se neomezoval na naivní nacionalismus ostatních Němců a analogie mezi jeho reakcí na utrpěnou porážku a obecným žehráním na ztracená teritoria je jen povrchní. Podle Hitlera německá porážka dokázala, že je cosi zkaženého ve struktuře celého světa: je to doklad, že Židé ovládli metody přírody. Kdyby hned na začátku války šlo pár tisíc německých Židů do plynu, Německo by zvítězilo.[23] Považoval za typické, že Židé své oběti podrobují vyhladovění, a britskou námořní blokádu Německa během války i po ní pokládal za uplatnění této metody, za ukázku jistého trvalého stavu a znak dalšího nadcházejícího utrpení. Dokud Židé nechávají vyhladovět Němce, namísto aby sami Němci nechávali vyhladovět, koho se jim zlíbí, je svět v nerovnováze.

Z porážky roku 1918 vyvodil Hitler důsledky platné pro jakýkoli budoucí konflikt. Když se do toho nezapletou Židé, Němci vždycky zvítězí. Jelikož ale Židé ovládají celou planetu a dokázali svými myšlenkami nakazit německé duše, musí mít zápas o německou moc dvojí podobu. Jednoduchá dobyvačná válka, ať už dosáhne sebevětšího triumfu, nikdy nepostačí. Souběžně s vyhladověním podřadných ras a záborem jejich půdy musí Němci porazit Židy, jejichž celosvětová moc a plíživý univerzalismus jakékoli zdravé rasové tažení nutně podkopou. Němci tedy mají práva, jež náleží silným vůči slabým, i práva, jež náleží slabým vůči silným. Coby silní musí ovládnout všechny slabší rasy, na něž narazí, a coby slabí musí osvobodit všechny rasy zpod židovské nadvlády. Hitler tak sjednotil dvě velké hnací síly světové politiky 20. století: kolonialismus a antikolonialismus.

Zápas o půdu i zápas proti Židům Hitler chápal jako drastický a vyhlazovací boj. Přesto na každý z nich pohlížel jinak. V boji o území, vedeném proti nižším rasám, šlo o ovládnutí částí zemského povrchu. Naproti tomu boj proti Židům byl záležitostí ekosystému: nešlo v něm o konkrétního rasového nepřítele nebo o konkrétní území, nýbrž o samotné podmínky života na zemi. Židé představují „mor, duchovní mor, horší než někdejší černá smrt".[24] Jelikož bojují myšlenkami, sahá jejich moc všude a každý se může stát vědomým nebo nevědomým přisluhovačem. Tuto morovou nákazu lze vyhladit jedině tak, že ji vymýtíme přímo u zdroje. „Jestliže příroda vybavila Žida tak, aby se stal hmotnou příčinou oslabení a pádu národů," napsal Hitler, „poskytla těmto národům současně možnost zdravé reakce."[25] Eliminace musí být kompletní. Pokud v Evropě zůstane jediná židovská rodina, může nakazit celý kontinent.[26]

Pád lidstva lze odčinit, zeměkouli lze uzdravit. „Národ zbavený svých Židů," napsal Hitler, „se spontánně navrací k přirozenému pořádku."[27]

Hitlerova koncepce lidské existence a uspořádání přírody byla ucelená a kruhová: na politické otázky se odpovídalo, jako by se týkaly přírody – a otázky po přirozenosti se zodpovídaly zpětným poukazem k politice. Tento kruh načrtl sám Hitler. Pokud politika a přirozenost nejsou prameny zkušenosti a různých perspektiv, ale prázdnými stereotypy, které existují jen ve vzájemném propojení, pak veškerá moc leží v rukou toho, kdo příslušná klišé uvedl do oběhu. Rozum je nahrazen ustálenými poukazy, namísto argumentů nastupuje vzývání. „Boj", jak prozrazuje název knihy, byl „můj", tedy Hitlerův. Hitlerovo pojetí života jakožto boje přisuzovalo duchu svého původce schopnost vyložit smysl jakékoli události.

Ztotožněním přirozenosti a politiky se zhroutilo nejenom politické, ale i vědecké myšlení. Hitler považoval přírodovědu za završené zjevení zákona mezirasového zápasu, za uzavřené evangelium krve a krveprolití, ne za proces rozvíjení hypotéz a experimentů. Věda mu poskytovala slovník živočišného zápasu, nikoli zdroj pojmů a postupů umožňujících pronikavější pochopení. Věda měla odpověď, avšak bez otázek. Lidským úkolem je podrobit se tomuto krédu a vyhnout se tomu, že přírodu svévolně obestřeme ošidnými židovskými myšlenkami. Jelikož Hitlerův světonázor vyžadoval jedinou kruhovou pravdu, která v sobě zahrnovala vše, byl pro něj hrozbou každý, i ten nejprostší dualismus, například myšlenka, že lidé mohou změnit své prostředí způsobem, který pak zase změní lidskou společnost. Pokud by věda byla s to změnit ekosystém tak, že by to přineslo změnu lidského počínání, pak by všechny Hitlerovy teze byly nepodložené a logický kruh, podle něhož společnost rovná se příroda, jelikož příroda rovná se společnost, a lidé rovná se zvířata, protože zvířata rovná se lidé, by se roztříštil.[28]

Hitler byl připraven akceptovat, že vědci a odborníci mají v rasovém společenství svou roli: vynalézají zbraně, zlepšují komunikační prostředky, upevňují hygienu. Silnější rasy by měly mít lepší pušky, lepší vysílače a lepší zdravotní stav, aby o to lépe vládly slabším. Hitler v tom spatřoval naplnění přirozeného příkazu k boji, nikoli porušení přirozených zákonů. Technický pokrok je důkazem rasové nadřazenosti, nikoli důkazem rozmachu obecného vědeckého chápání. „Vše, co dnes na této zemi obdivujeme," napsal Hitler, „učenost a umění, technika a vynálezy, to vše je jen tvůrčím plodem několika málo národů, a původně možná jediné rasy." Žádná, byť sebevíc rozvinutá rasa nemůže žádným vynálezem změnit základní uspořádání přírody. Příroda se vyskytuje jen ve dvou variantách: první je ráj, ve kterém vyšší rasy vyvražďují ty nižší, druhou je padlý svět, ve kterém nadpřirození Židé upírají vyšším rasám onu kořist, která jim náleží, a nechávají je jak jen možno vyhladovět.[29]

Hitler si uvědomoval, že pro logiku jeho systému představuje zvláštní hrozbu

agrotechnika. Pokud by lidé dokázali ovlivnit přírodu tak, že i bez záboru nové půdy vyrobí více potravin, celý jeho systém by se zhroutil. Popíral proto význam dění, které se mu odvíjelo před očima, a popíral vědeckost „zelené revoluce", jak byla označena později, tedy hybridizace obilí, distribuce chemických hnojiv a pesticidů či expanze zavlažování. Trval na tom, že „i v tom nejpříznivějším případě" musí hlad předběhnout pěstitelské pokroky. Veškerá vědecká zlepšení narážejí na jistou „mez". „Všechny vědecké metody využití půdy" už byly vyzkoušeny a všechny selhaly. Žádné představitelné vylepšení dnes ani v budoucnu Němcům nikdy neumožní zajistit si obživu „z vlastní půdy a vlastního území".[30] Potravu si lze získat jedině dobytím úrodných oblastí, ne vědeckým rozvojem, který by zvýšil úrodnost německého území. Židé záměrně šíří opačné mínění, aby tak otupili dobyvačnost Němců a dovedli německý národ k zániku. „O vštípení těchto smrtonosných způsobů uvažování vždy usiluje a vždy v tom uspěje Žid."[31]

Hitler musel svůj systém hájit před objevitelskými schopnostmi člověka: ohrožovaly jeho nauku stejně zásadním způsobem jako lidská soudržnost. Věda nemůže lidský druh zachránit, protože v konečné instanci jsou všechny myšlenky rasové povahy, jsou to jen estetické odnože boje. Opačná představa – že totiž myšlenky mohou skutečně zrcadlit přírodu anebo ji změnit – je „židovskou lží" a „židovským podvodem". Hitler hlásal, že „člověk nikdy v ničem nedobyl přírodu". Univerzální vědu – stejně jako univerzální politiku – je nutno vnímat ne jako lidský příslib, ale jako židovskou hrozbu.[32]

Hlavní světový problém tkvěl podle Hitlera v tom, že Židé nastolili falešnou hranici mezi přírodovědou a politikou a předestřeli klamné přísliby pokroku a humánnosti. Hitlerem navržené řešení bylo konfrontovat je s brutální realitou, že příroda a společnost jsou jedno a totéž. Je tedy nutné Židy odloučit od ostatních lidí a donutit je k obývání nehostinného teritoria. Moc Židů spočívá v tom, že jejich „nepřirozenost" působila na ostatní lidi přitažlivě – a slabí jsou naopak v tom, že nedokážou čelit brutální realitě. Po přesídlení do nějaké odlehlé lokality by už nedokázali pomocí nadpozemských představ manipulovat s ostatními a podlehli by zákonu džungle. Hitlerova obsese se zprvu zaměřila na extrémní přírodní podmínky, „ostrovní stav anarchie".[33] Později obrátil pozornost k sibiřským pustinám. Zda Židy poslat tam či onam, je – jak napsal – „lhostejné".[34]

V srpnu 1941, asi měsíc poté, co Hitler pronesl citovaný výrok, začali jeho vojáci střílet Židy po desetitisících. Došlo k tomu uprostřed Evropy, na místě, jež sami uvrhli do stavu anarchie: nad jámami vykopanými v černé ukrajinské zemi.

kapitola první

ŽIVOTNÍ PROSTOR

Boj mezi rasami v sobě též obnášel zápas za německou důstojnost, a ten nenarážel jen na biologické překážky, ale i na bariéry stavěné Velkou Británií. Hitler dobře věděl, že Němci nevedou svou každodenní existenci jako zvířata, která si potravu musí vyhrabávat ze země. V takzvané *Das zweite Buch* (Druhé knize), sepsané v roce 1928, jasně uvádí, že spolehlivý přísun potravin není jen otázkou tělesné výživy, ale je nutný i pro pocit autonomie a sebevlády. Britská námořní blokáda uskutečněná za první světové války s sebou nepřinesla jen choroby a smrt (přičemž nejhorší dopad měla v závěru bojů a v několikaměsíčním období od uzavření příměří po konečný mír). Blokáda donutila středostavovské Němce porušovat zákon kvůli opatření potravin, které potřebovali nebo měli pocit, že je potřebují. To otřáslo jejich sebejistotou a vštípilo jim to nedůvěru ke státní moci.[35]

Jak si Hitler uvědomoval, struktura globální politické ekonomiky byla ve dvacátých a třicátých letech určována námořní mocí Velké Británie. Hitler měl za to, že obhajoba svobodného obchodu je ze strany Britů jen politickou zástěrkou britské světovlády. Pro Brity bylo dokonale účelné šířit fikci, že svobodná směna zboží znamená dostatek jídla pro všechny; takové mínění totiž odradí ostatní od pokusů konkurovat britské flotile. V případě krize by jedině Britové dokázali uhájit vlastní zásobovací linie – což zároveň znamená, že by zvládli zablokovat přísun potravin do jakékoli jiné země. Za války proto Britové uvrhávali na své nepřátele blokádu, ačkoli šlo o jednoznačné porušení jejich vlastní ideologie volného obchodu. Hitler chápal, že schopnost zajistit či upřít obživu je jistou formou moci. Stav, kdy si nikdo s výjimkou Britů nemůže být potravním přísunem jist, Hitler nazval „mírovou válkou ekonomiky".[36]

Hitler věděl, že Německo ve dvacátých a třicátých letech nečerpalo obživu

z vlastního území, a velmi dobře si uvědomoval, že kdyby se o to Němci pokusili, nepřineslo by to hladomor: Německo zcela jistě mohlo vypěstovat na německé půdě kalorie potřebné k obživě své populace. Muselo by ale kvůli tomu obětovat část průmyslu, exportu a zahraničních měnových rezerv. Prosperující Německo vyžadovalo obchodování s Britským impériem. Hitler se však domníval, že tuto obchodní vazbu by bylo možno doplnit dobytím pevninského impéria, které by dostalo Londýn s Berlínem do rovnováhy. Kdyby si Německo podrobilo ohromnou pevninskou říši, mohlo by se pak od potravní závislosti na námořních trasách, ovládaných Brity, přesunout k vlastnímu imperiálnímu zázemí a přitom si uchovat vynikající kvalitu průmyslu. Kdyby Německo ovládalo dostatečně velké území, opatřili by si tím Němci potravu v dostatečné rozmanitosti i kvalitě bez jakéhokoli záporného dopadu na německý průmysl. Dostatečně velká německá říše by mohla dosáhnout soběstačnosti, stát se „autarkickou ekonomikou“.[37] Romantický obrázek německého rolníka, jak ho vykresloval Hitler, nelíčil mírumilovného oráče půdy, nýbrž hrdinského dobyvatele vzdálených území.[38]

Britové zasluhovali úctu jakožto rasově spřízněný národ a jakožto budovatelé velkého impéria. Cílem bylo vymanit se z jejich mocenské sítě a přitom je nevyprovokovat k odpovědi. Zábor cizí půdy, domníval se Hitler, nebude pro velké námořní impérium žádnou hrozbou. Očekával, že nakonec Německo s Velkou Británií uzavře mír „na základě rozdělení světa“:[39] Německo se stane světovou velmocí, aniž by to vyvolalo „střet s Anglií na život a na smrt“.[40] Tato myšlenka mu vlévala jistotu.

Stejně povzbuzující byl fakt, že k takovéto proměně světového pořádku došlo v dějinách už dřív, a relativně nedávno. Pro celé generace německých imperialistů i pro Hitlera osobně byly exemplární pevninskou říší Spojené státy americké.

Amerika byla důkazem, že hmotné potřeby mohou plynule přejít v touhu a touha povstává ze srovnávání. Lidé nejsou obyčejná zvířata, jež si hledají potravu, a nejsou ani pouhými příslušníky společností s touhou po bezpečí v rámci nepředvídatelné britské globální ekonomiky. Rodiny se pozorují navzájem – ať už ve stejné ulici nebo díky moderním médiím z jednoho konce světa na druhý. Představa žádoucího života se vymyká měřítkům přežití, bezpečí, a dokonce i pohodlí: životní standard se stal výsledkem srovnávání a srovnávání získalo mezinárodní dosah. „Vlivem moderní techniky a jí umožněné komunikace,“ napsal Hitler, „se vztahy mezi národy staly tak snadnými a důvěrnými, že Evropané – často nevědomky – přijímají americké životní podmínky jako měřítko vlastních životů.“[41]

Globalizace Hitlera přivedla k americkému snu. Za každým imaginárním německým rasovým válečníkem stála imaginární německá žena, která žádá ještě víc. Pro onu relativní provázanost životních měřítek v závislosti na domnělé

úspěšnosti ostatních lidí se v americké angličtině užívá sousloví „*to keep up with the Joneses*“, tedy „udržet krok se sousedy“. V některých vypjatějších vyjádřeních Hitler Němce vyzýval, aby si počínali jako mravenci a ptáci a mysleli jen na přežití a reprodukci. Avšak obavy, které dokázal skrývat jen s obtížemi, byly dokonale lidské a možná i mužské: byly to obavy z německé paní domu. To ona posouvala laťku přírodního zápasu stále výš. Před první světovou válkou, když byl Hitler mladý, se v německé koloniální rétorice často využíval dvojí smysl německého výrazu *Wirtschaft*, tedy hospodářství jakožto správa domácnosti i ekonomika. Němkám se velelo chápat domácí pohodlí jako identické s Říší – a jelikož pohodlí je vždycky relativní, nemohl tento zápas nikdy skončit. Pokud se chtěla německá paní domu poměřovat s paní Jonesovou, ne s paní Jonasovou, pak si musí Němci vydobýt impérium obdobné tomu americkému. Němci budou muset bojovat a umírat na vzdálené frontě, aby tak zachránili vlastní rasu i celou zeměkouli, zatímco ženy budou své muže podporovat a současně ztělesňovat nelítostnou logiku nekonečné touhy po stále blahobytnějším obydlí.[42]

Nevyhnutelná představa Ameriky v duších Němců byla definitivním důvodem, proč podle Hitlera problém obživy nemůže vyřešit věda. I kdyby nějaké nové vynálezy zlepšily zemědělskou výnosnost, nemohlo by Německo výhradně tímto způsobem udržet krok s Amerikou. Techniku lze na obou stranách brát jakožto danou; proměnným parametrem je množství orné půdy.[43] Německo proto potřebuje stejné množství půdy a stejně kvalitní techniku jako Američané. Hitler sice vyhlašoval, že příroda přikazuje neustálý boj o půdu, ale současně chápal, že zdrojem věčného pohybu může být také lidská touha po neustále narůstajícím relativním komfortu.

Pokud bude německý blahobyt vždy jen relativní, pak nelze dosáhnout konečného triumfu. „Vyhlídky pro německý lid jsou neutěšené,“ napsal Hitler zasmušile, avšak dodal k tomu objasnění: „Ani současný životní prostor, ani ten, jehož by se dosáhlo obnovením hranic z roku 1914, nám nedovolí vést život analogický životu amerického lidu.“[44] Zápas potrvá přinejmenším po dobu existence Spojených států, tedy velmi dlouho. Hitler v Americe spatřoval nastupující světovou velmoc a jádro americké populace („rasově čisté a nezkažené Němce“)[45] považoval za „národ nejvyšší rasové hodnoty“, „mladší a rasově vybranější“ než Němci, kteří setrvali v Evropě.[46]

Při psaní *Mein Kampfu* se Hitler dozvěděl o existenci slova „*Lebensraum*“, tedy „životní prostor“ či „prostor pro život“, a využil je pro vlastní potřeby.[47] V jeho textech a projevech na sebe tento výraz bere celé spektrum významů, jež Hitler spojoval s přírodním zápasem – nekončícím bojem mezi rasami o tělesné přežití počínaje a nekončící válkou o nejvyšší životní standard na světě konče. Výraz *Lebensraum* se v němčině objevil jakožto ekvivalent francouzského *biotope*, tedy ve smyslu „biotop“ či „habitat“. Ve společenském kontextu (oproti

biologickému) může označovat domácí pohodlí, cosi blízkého „obývacímu pokoji“.[48] Spojení obou významů v jediném slově podpořilo Hitlerovu kruhovou myšlenku: příroda není nic víc než společnost a společnost není nic víc než příroda – a živočišný zápas o tělesnou existenci se proto nijak neliší od zájmu rodin na lepším životě. V obojím jde o *Lebensraum*.

Dvacáté století mělo přinést nekonečné válčení o relativní pohodlí. Robert Ley, který patřil mezi Hitlerovy první nacistické stoupence, charakterizoval *Lebensraum* slovy: „Víc kultury, víc krásy – rasa je musí mít, jinak zanikne.“[49] Hitlerův šéf propagandy Joseph Goebbels označil za cíl vyhlazovací války „velkou snídani, velký oběd a velkou večeři“.[50] Desítky milionů lidí budou muset hladovět, ale ne proto, aby Němci přežili v čistě tělesném smyslu slova. Účelem hladovění desítek milionů lidí bude to, aby Němci dosáhli vrcholného životního standardu.[51]

„Jedna věc, kterou Američané mají a nám schází,“ naříkal si Hitler, „je vědomí širého otevřeného prostoru.“[52] Tím jen opakoval mínění, které němečtí kolonisté pronášeli už několik desítek let. Když se Německo v roce 1871 sjednotilo, byl už svět zkolonizován ostatními evropskými mocnostmi. O těch několik zámořských území, jež se podařilo získat, Německo přišlo po porážce v první světové válce. Kde tedy ve 20. století najít půdu přístupnou německému dobytí? Kde leží odlehlá hranice Německa, jeho „zjevený úděl“?

Zbývá jedno jediné: vlastní kontinent. „Jedinou možností zdravé zemědělské politiky byl pro Německo zisk půdy přímo v Evropě,“ napsal Hitler.[53] Jistě, nikde poblíž Německa se nenacházela žádná neobydlená či třeba jen nedostatečně obydlená země. Podstatné bylo osvojit si představu, že evropské „prostory“ jsou přece jenom „otevřené“ a volné. Ideou, která proměnila obydlené země v potenciální kolonie, byl rasismus, a pramenem rasistických mytologií byly Severní Amerika a Afrika. Evropské podmanění těchto kontinentů bylo formativní událostí pro literární imaginaci Evropanů Hitlerovy generace. Shodně s ostatními dětmi, jež se narodily v osmdesátých a devadesátých letech 19. století, si malý Adolf hrál na válku v Africe a četl knihy Karla Maye o Divokém západě. May mu údajně „otevřel oči“.[54]

Kolonie, o něž Německo přišlo po první světové válce, se nacházely hlavně v Africe. V údělu amerických indiánů Němci zpravidla viděli přirozený precedent osudu Afričanů žijících pod jejich nadvládou. Jedním koloniálním územím byla Německá východní Afrika, které se Berlín ujal v roce 1891; zahrnovala dnešní Rwandu, Burundi, Tanzanii a malou část Mosambiku. Když v roce 1905 vypuklo povstání zvané Madži-Madži, Němci využili taktiku vyhladovění a zabili tak nejméně sedmdesát pět tisíc lidí.[55] Druhým koloniálním územím byla Německá jihozápadní Afrika, dnešní Namibie; přibližně tři tisíce německých kolonistů tu ovládaly přibližně sedmdesát procent půdy. Při povstání v roce 1904 Němci bránili domorodým populacím Hererů a Namů v přístupu k vodě, dokud – jak výsledek označila oficiální vojenská historie –

„nepadly za oběť povaze své vlastní země“. Přeživší byli uvězněni v táboře umístěném na ostrově. Populace Hererů klesla z přibližně osmdesáti tisíc na asi patnáct tisíc, populace Namů z asi dvaceti tisíc přibližně na polovinu. Historickou oprávněnost svého počínání považoval německý generál, jenž za smrt domorodců nesl zodpovědnost, za očividnou. „Domorodci musí ustoupit,“ prohlásil. „Podívejte se na Ameriku.“ Německý guvernér dané kolonie přirovnal Jihozápadní Afriku k Nevadě, Wyomingu a Coloradu. A v zásadě stejně situaci viděl i civilní představený německé koloniální správy: „Historie kolonizace Spojených států, což je očividně největší kolonizační podnik, jaký svět kdy viděl, byla zahájena naprostým vyhlazením domorodých etnik.“ Plně proto chápal nutnost „vyhlazovací operace“. Státní geolog vyzval ke „konečnému řešení otázky domorodců“.[56]

Jeden slavný německý válečný román spojil myšlenku boje mezi rasami s představou Boží spravedlnosti, a anticipoval tak Hitlera. Pobíjení „černochů“ představuje „spravedlnost Páně“, protože svět patří „těm nejsilnějším“.[57] Hitler se shodně s většinou Evropanů stavěl k Afričanům rasisticky. Prohlásil, že Francouzi smíšenými sňatky „negrizují“ svoji krev, a sdílel všeobecné evropské rozrušení nad tím, že Francouzi při záboru Porýní po první světové válce využili africké jednotky.[58] Hitlerův rasismus ale nebyl postojem Evropana, který pohrdá Afričany. Za Afriku považoval celý svět a rasově hleděl na všechny včetně Evropanů. I v tomto byl mimořádně konzistentní. Rasismus ostatně tkví v domnělé schopnosti posuzovat, kdo je skutečně člověkem, a v tomto smyslu lze představy rasové nadřazenosti a podřadnosti využívat, jak se nám zachce a jak se nám to hodí. Za rasově odlišné lze považovat i sousední společnosti, které přitom v porovnání s Němci nepůsobí nijak zvlášť odlišně.[59]

Když Hitler v *Mein Kampfu* napsal, že jedinou příležitost ke kolonizaci má Německo v Evropě, současně tím zavrhl možnost návratu do Afriky jako nepraktickou. Kritériem mu přitom byla vzdálenost: nižší rasy mohli Němci najít daleko i blízko a v 19. století bylo hlavním polem německého kolonialismu sousední Polsko, ne tajuplná Afrika. Koncem 18. století při dělení Polsko-litevské unie získalo Prusko nadvládu nad územím s polským obyvatelstvem, a někdejší polská území tak tvořila i součást jednotného Německa, jak se pruským přičiněním utvořilo roku 1871. Poláci představovali asi sedm procent německé populace a ve východních oblastech měli většinu. Nejprve se stali terčem Bismarckovy „kulturní války“ (*Kulturkampf*), tedy tažení proti římskokatolickému náboženství, mezi jehož významné cíle patřila eliminace polské identity, a následně vnitrostátních a vládou dotovaných kolonizačních kampaní. Německá koloniální literatura o Polsku – a čítala i několik bestsellerů – zobrazovala Poláky jako „černochy“. Polští venkované měli podle těchto knih snědou pleť a označovali Němce za „bílé“, potrhlí a nepoužitelní polští šlechtici měli černé vlasy i oči a stejně tmavé byly i krásné Polky, svůdnice, jež zlákaly naivní Němce k rasovému ponížení a zkáze.[60]

Za první světové války Německo přišlo o Jihozápadní Afriku. Situace ve východní Evropě byla odlišná: zde německá vojska – jak se zdálo – v rozmezí let 1916–1918 utvářela ohromnou novou říši pod německou nadvládou a k volnému hospodářskému využití. Nejprve Německo spojilo předválečná polská území s oblastmi získanými z carského Ruska a utvořilo podřízené Polské království, v jehož čele měl stanout přátelsky naladěný panovník. Po válce pak měli být vyvlastněni a deportováni všichni polští majitelé půdy blízko německo-polských hranic. Když počátkem roku 1918 Rusko v důsledku bolševické revoluce ukončilo boje, utvořilo Německo na východ od Polska – od Baltu po Černé moře – řetězec vazalských států, z nichž největším byla Ukrajina. V roce 1918 bylo Německo poraženo Francií, ale na východní frontě neutrpělo žádnou definitivní porážku. Němci tak mohli mít dojem, že tato nová východoevropská říše byla vydána bez skutečného boje.[61]

Naprostá ztráta afrických kolonií během války a po jejím konci zajistila příležitost k mlhavé a snadno tvárné nostalgii po rasové nadvládě. Teprve po tomto kompletním rozchodu mohly o Africe začít vycházet populární románky s názvy jako *Pane, vraťte se!*. Němci se dál považovali za slušné kolonizátory; sama kolonizovaná oblast však ztratila vyhraněnou podobu a začala se promítat do budoucnosti. Kniha Hanse Grimma *Volk ohne Raum* (Lid bez prostoru), které se před druhou světovou válkou prodalo půl milionu výtisků, líčila trápení Němce, jehož po odchodu z Afriky trýznila tíseň z malého Německa a nespravedlivého uspořádání Evropy.[62]

Sám problém nabízel své řešení: rasismus vytyčuje hierarchii práv na vládu nad Zemí, a lze jej proto vztáhnout na Evropany žijící na východ od Německa. Afrika jakožto světadíl je sice ztracená, ale jakožto myšlenková forma se může uplatnit všeobecně. Zkušenost východní Evropy ukázala, že i sousedé Německa mohou být „černí“ a také u Evropanů si lze představovat, že potřebují „pány“ a poskytují „prostor“. V poválečných letech bylo praktičtější uvažovat o návratu do východní Evropy, ne do Afriky. I zde, stejně jako mnohde jinde, Hitler spojil vágní sdílené emoce, aby dosáhl nelítostně pevného závěru. Označil za rasově podřadné nejpočetnější kulturní skupinu Evropy a východní sousedy Německa: Slovany.

„Slované se rodí jako otrocká masa,“ napsal, „která volá po pánovi.“[63] Měl přitom především na mysli Ukrajince, obývající pás mimořádně úrodné půdy, a jejich sousedy: Rusy, Bělorusy a Poláky. „Potřebuji Ukrajinu,“ prohlásil, „aby nás nikdo nemohl znovu vyhladovět jako při poslední válce.“[64] Dobytí Ukrajiny zaručí „našemu lidu přidělením životního prostoru způsob života udržitelný na dalších sto let“. Celé to je přitom věc přirozené spravedlnosti: „Je nemyslitelné, aby vyšší národ žil v útrapách na půdě, která je pro něj příliš úzká, zatímco beztvaré masy, které ničím nepřispívají k civilizaci, obývají nekonečné lány půdy, jež patří mezi nejúrodnější na světě.“[65] Při záboru jejich půdy lze

Ukrajincům rozdat „šátky, skleněné korálky a všechno možné, co mají koloniální národy v oblibě“. Jediný reproduktor v každé vesnici jim „zajistí dost příležitostí k tanci a vesničané nám budou vděční“.[66] Nacistická propaganda jednoduše odstraní Ukrajince z dohledu. Jedna nacistická píseň pro kolonistky líčila Ukrajinu následovně: „Není tam statků a není tam krbů, půda tam volá po pluhu.“[67] Hitlerem vyvolený vládce Ukrajiny Erich Koch vyjádřil myšlenku podřízenosti Ukrajinců prostě: „Pokud najdu Ukrajince hodného toho, aby se mnou usedl u stolu, je nutné ho zastřelit.“[68] Dokonce i v kontextu výhrůžek rasovou vraždou zůstávala představa obývacího pokoje ve hře.

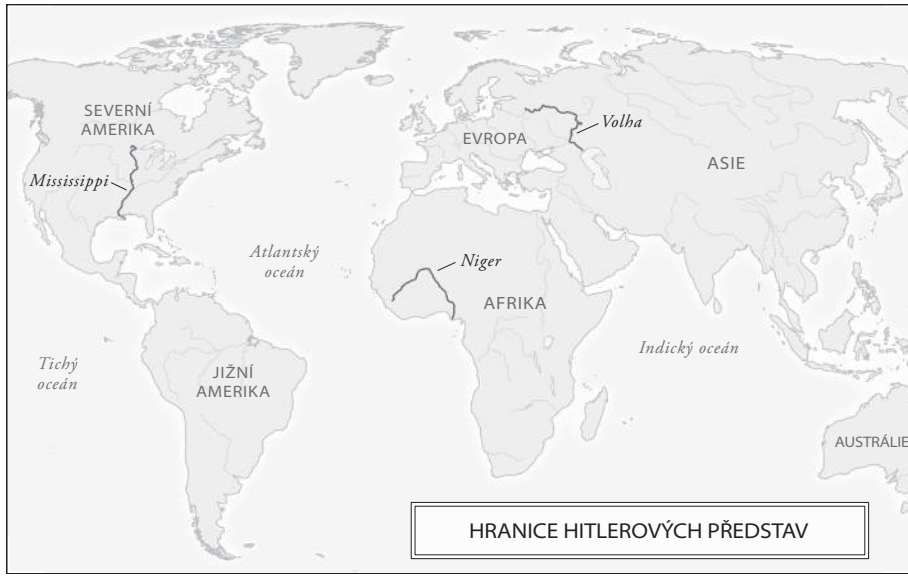
Když pak v roce 1941 Německo skutečně obsadilo Ukrajinu, napadla souvislost s Afrikou a Amerikou i samotné Ukrajince. Jedna Ukrajinka – sečtělá a přemýšlivá žena, jakou by si nacistický rasismus nikdy nedokázal představit – si zaznamenala do deníku: „Jsme jako otroci. Často si člověk vzpomene na *Chaloupku strýčka Toma*. Dřív jsme ronili slzy nad těmi černochy, dnes zcela očividně prožíváme totéž.“[69] V jednom ohledu se ale kolonialismus ve východní Evropě nutně musel od amerického obchodu s otroky nebo od záboru Afriky lišit. Vyžadoval hned dvojí výkon imaginace: bylo nutno zapomenout nejenom na místní národy, ale i na politické entity svou strukturou podobné německému státu. Ve svém zaujetí bojem mezi rasami Hitler přehlížel národy i jejich vlády. Zničení státu považoval vždy za oprávněné: pokud se je podařilo zničit, znamená to, že měly být zničeny.[70]

Některé státy podle Hitlera přímo vyzývaly k útoku. Nižší rasy nejsou schopny budování státu, a tak jejich domnělé vlády jsou jen iluzorní, jsou to zástěrky židovské moci. Hitler měl za to, že Slované si de facto nikdy skutečně nevládli. Zemím na východ od Německa vždy vládly „cizí živly“. Carské Rusko bylo výtvorem „horních vrstev a inteligence tvořených v zásadě Němci“. Bez této tradice německého vůdcovství „by Rusové dodnes žili jako králíci“.[71] Ukrajinci byli podřízeným národem od přírody, a řečeno mluvou německých koloniálních administrátorů, byli to „černoši“. Poté, co bylo Německo v roce 1918 přinuceno ustoupit a vzdát se nově nabytého impéria, začlenila se Ukrajina stejně jako většina území někdejší Ruské říše do nového, komunistického státu, nazvaného Sovětský svaz. Hitler ale považoval SSSR za židovský podvod a výraz židovského „světonázoru“:[72] komunistická myšlenka je obyčejný podvod, který Slovany přiměl přijmout „Židovstvo za nové vůdce“.[73]

Komunismus byl nejlepším dokladem Hitlerova tvrzení, že všechny univerzální ideje jsou židovské a všichni Židé posluhují univerzálním ideám. Deklarovaná identita Židů a komunismu, tedy mýtus židobolševismu, se Hitlerovi jevily jako příhodný důkaz síly i slabosti Židů. Židobolševismus byl důkazem, že si Židé jsou s to zajistit pomocí svých nepřirozených idejí ničivou moc nad masami. „Bolševismus mezinárodního Židovstva se ze svého mocenského centra v Sovětském Rusku snaží nechat prohnít samotné jádro národů světa,“ prohlásil.[74] Zdánlivé neštěstí však ve skutečnosti skýtalo šanci. Pobitím nejsilnějších

příslušníků slovanských ras na území Sovětského svazu vykonávali Židé práci, kterou by jinak museli vykonat Němci. V tomto smyslu byl židovský komunismus „štěstím pro budoucnost“.[75] Bolševickou revoluci roku 1917 Hitler považoval za „pouhou přípravu“ na pozdější návrat „německé nadvlády“.[76]

Chápáním bolševické revoluce jako židovského podniku se Hitler nijak zvlášť neodlišoval: stejně – přinejmenším zprvu – situaci viděli i Winston Churchill a Woodrow Wilson.[77] Korespondent listu *Times of London* považoval Židy za vůdčí sílu světového bolševického spiknutí.[78] Výjimečná byla u Hitlera systematičnost nelítostného závěru, že Německo může dosáhnout světovlády vyhlazením východoevropských Židů a rozbořením jejich domnělé sovětské tvrze. Jedná se přitom o pouhou sebeobranu, jelikož vítězství bolševismu, dosažené sebepodloudnějšími prostředky, by přineslo „zánik a přímo konečné vyhlazení německého národa“.[79] Při přímé konfrontaci však lze židovskou hrozbu odstranit. Vymýcení sovětských Židů by způsobilo „okamžitý rozpad“ Sovětského svazu:[80] dokázalo by se, že to je jen „domeček z karet“ či „obr na hliněných nohou“.[81] Slované by bojovali „jako indiáni“ a s totožným výsledkem – načež se na Východě „podruhé zopakuje stejný proces jako při dobytí Ameriky“.[82] V Evropě vznikne druhá Amerika, až se Němci naučí pohlížet na ostatní Evropany stejně, jako pohlíželi na domorodé Američany či Afričany, a chápat nejnovější evropský stát jen jako vratkou židovskou kolonii.

V této rasistické koláži se Evropané mísí s Afričany a americkými indiány. Celé imperiální dějiny a celé rasistické učení Hitler shrnul stručnou větou: „Naší Mississippi musí být Volha, ne Niger.“ Africká řeka Niger byla pro německý imperialismus po roce 1918 nedostupná, Afrika však přesto zůstala

pramenem obrazů a koloniálních tužeb. Na Volze, jež tvoří východní hranici Evropy, si Hitler představoval mez německé moci. Řeka Mississippi neprotéká jen středem Spojených států od severu k jihu, ale vytyčuje též linii, za kterou chtěl Thomas Jefferson vyhnat všechny indiány. „Kdo dnes vzpomene na rudochy?“ tázal se Hitler. Afrika pro něj byla zdrojem imperiálních poukazů, ale nikoli skutečným sídlem impéria. Tímto sídlem byla východní Evropa, a ta se měla přerodit, jako se přerodila Severní Amerika.[83]

Zánik Sovětského svazu umožní náležité panské rase z náležitých důvodů vyhladovět příslušné podlidi. Jakmile Židy v roli koloniálních pánů vystřídají Němci, lze ukrajinské potraviny nasměrovat od neužitečných sovětských populací ke vděčným německým městům a podmaněné Evropě. Hitlerův axiom, že život je bojem o vyhladovění,[84] a jeho návrh podrobit Slovany kampani vyhladovění se odrážejí v dokumentech vzniklých po jeho nástupu k moci v roce 1933: „plán vyhladovění“ (*Hungerplan*), sestavený pod dozorem Hermanna Göringa, předpokládal, že „mnoho desítek milionů lidí se na tomto území stane nadbytečnými a musí buď zemřít, nebo prchnout na Sibiř“. Pak může začít německá kolonizace, tentokrát podle plánů připravených pod dozorem Heinricha Himmlera.[85]

Koncept židobolševismu Hitlerovi umožnil převést představu planetárního ekosystému, jenž je zamořen židovskými myšlenkami, v konkrétní program násilné akce. Mýtus židobolševismu určoval, do jakého bodu se může německá síla napřít, aby si vydobyla říši a ozdravila planetu. Zároveň legitimizoval válečnou a vyhlazovací politiku, jež měla být zásadním zlomem pro Židy a v jiném smyslu i pro Němce. Pod vlivem představy, že židovská moc je globálního a ideologického rázu, se židovské územní nároky oslabovaly, ne posilovaly. Pokud se podaří Židy vyhladit, pak už nebudou moci šířit falešné ideje mezilidské solidarity, a jejich nadvláda nad zeměkoulí tak ochabne. Takto k sobě mýtus lákal válečníky: sliboval jim snadné vítězství.

Jestliže ale válka nepostupovala podle plánu a Sovětský svaz se nepodařilo zničit takto snadno, mohla se myšlenka židovské hegemonie navrátit do popředí rétoriky i politiky. Jestliže první úder na sovětské území Židy neoslabil, pak je nutno válku proti nim eskalovat. Jakmile se jednou Německo ocitlo ve válce s globálním nepřítelem, zdálo se, že totálnímu tažení proti Židům se nelze vyhnout: pokud se totiž válka protahovala, pak mohou Židé udeřit kdykoli a z kterékoli strany. Je nutno vyhubit Židy v týle, v oblastech pod německou kontrolou. A přesně to se také stalo: k prvnímu vraždění Židů nedošlo v Berlíně, nýbrž na východě, na samých hranicích německé moci. Jak se poté válečná vlna obracela, přesunulo se zabíjení na západ, z okupovaného Sovětského svazu do okupovaného Polska a do ostatní Evropy.[86]

Mýtus židobolševismu poskytoval zdánlivou legitimizaci pro preventivní zásah, který by z cenného území eliminoval nepřítele s bytostně planetárním dosahem. Vyhlazení Židů se ocitlo v souvislosti s podmaněním Slovanů.

Jakmile se jednou tuto vazbu podařilo nastolit v teorii a Němci podnikli východní válečný úder, měl Hitler takříkajíc zaručený úspěch – neboť pokud by se Slovany nepodařilo přemoci, byl to jen další argument pro vyhlazení Židů.

Myšlenka židobolševismu, jež významnou měrou vedla k rozpoutání druhé světové války, měla své kořeny v předchozím globálním konfliktu. Hitler ji pojal poté, co na sklonku ruské říše – v záškubech východní fronty první světové války a dalších, srovnatelně krvavých válek, které ve východní Evropě pokračovaly až do roku 1921 – prošel zvláštní německou zkušeností.[87]

Z berlínské perspektivy se první světová válka vedla na západní frontě proti Francii (s Velkou Británií a později Spojenými státy) a na východní frontě proti carskému Rusku. Německo bylo po obou stranách obklopeno nepřáteli a muselo se pokusit jednoho z nich rychle eliminovat, aby mohlo porazit druhého. Útok na Francii v roce 1914 nevyšel a odsoudil Německo k válce na dvou frontách. Za této situace hledala německá diplomacie nevojenské prostředky, jak z konfliktu vyřadit ruskou říši – například podněcováním revoluce. V dubnu 1917 – tedy poté, co již v Rusku došlo k první, takzvané únorové revoluci – Německo zařídilo transport bolševického předáka V. I. Lenina ze Švýcarska do Ruska v zapečetěném vlaku. V listopadu[88] se Leninovi se soudruhy podařilo vyvolat další revoluci – načež Rusko stáhl z války. A zprvu se to zdálo jako úžasné německé vítězství.

Před revolucemi roku 1917 byla ruská říše vlastí více Židů než kterákoli jiná země na světě – a zároveň si tento stát počínal aktivně antisemitsky, když Židy podroboval různým formám úřední diskriminace. Současně byli terčem stále intenzivnějších a častějších pogromů, které sice neorganizoval stát, avšak páchali je carovi poddaní ve víře, že tím plní vůli panovníka. U ruských Židů byla oproti etnickým Rusům skoro dvěstěkrát větší pravděpodobnost, že z ruské říše uprchnou: zčásti proto, že odejít chtěli, zčásti proto, že carské úřady jejich odchod vítaly.[89] Za první světové války byli Židé skoro kompletně vyloučeni z politické sféry.

Židé obývali západní regiony ruské říše, kterými při konfliktu s německými a rakouskými nepřáteli procházela útočící i ustupující carská vojska. Když carovi vojáci na podzim roku 1914 pochodovali do zemí habsburské monarchie, nalezli tu židovské majitele půdy (v carském Rusku bylo vlastnictví půdy pro Židy nezákonné) a promptně je vyvlastnili. V lednu 1915 oficiální carské oběžníky obviňovaly Židy ze sabotáže. Téhož měsíce ruská carská armáda vyhnala ze čtyřiceti měst v okolí Varšavy asi sto tisíc Židů, jejichž majetek si zabrali místní Poláci. Když pak Němci v roce 1915 zatlačili Rusy zpátky na východ, ruští vojáci z toho často vinili Židy a vyvolali asi stovku pogromů. Předák pravicové frakce ruské Dumy a pozdější ministr vnitra přiřkl vinu za válečné neúspěchy mezinárodní židovské oligarchii. Rusko mezitím nechalo asi půl milionu Židů deportovat s odůvodněním, že by mohli kolaborovat s invazory. Vykonavatelem

deportací byla armáda, díky čemuž mohli vojáci a důstojníci vyplenit židovský majetek, ačkoli šlo také o poddané ruského cara. Tato ohromná populační vlna, provázená systematickým loupežením a častým násilím, se řadí mezi historicky nejhorší případy rozbití tradičního židovského způsobu života.[90]

Ruské deportace změnily způsob, jak Evropané pohlíželi na židovskou otázku.[91] Z carského Ruska prchly desetitisíce Židů a vyvolaly v evropských městech dojem, že východní Židé jsou najednou všude. Deportace měly zásadní vliv na životy mnoha významných pravicových i levicových židovských revolucionářů 20. století. V útlém dětství byli z domova vyhnáni Menachem Begin i Avraham Stern, pozdější pravicoví radikálové.[92] Uvnitř Ruska se Židé deportovaní z pomezí fronty přesunuli do Moskvy, Petrohradu, Kyjeva a dalších velkých měst, kde byli často podezříváni ze špionáže a nemohli najít práci ani přístřeší. Po únorové revoluci roku 1917, kdy se carský režim začal měnit v republiku, byli Židé formálně zrovnoprávněni a získali plné občanství. V Moskvě v dané době pobývalo asi šedesát tisíc Židů a polovinu z toho tvořili uprchlíci.[93] Mnozí se v listopadu přidali k Leninovi při druhé ruské revoluci a Lenin jim v Moskvě za jejich rozhodující podporu poděkoval.

V listopadu 1917 se Židé znenadání stali z utlačované náboženské menšiny carského panství rovnocennými příslušníky nového revolučního státu. Naprostá většina Židů se v roce 1918 pokusila o návrat do někdejších domovů, ale často zjistili, že na místě už bydlí někdo jiný. Bývalí sousedé odmítali vrátit, co si jednou vzali, a mnohdy na židovské navrátilce útočili. Zatímco se jeden režim měnil v druhý, stali se Židé terčem útoků ze všech stran. První porevoluční pogromy spáchala Rudá armáda, nicméně velitelé sledovali internacionalistickou ideologii a snažili se násilí na Židech zarazit.

Oponenti nového režimu zpravidla žádné podobné zábrany neměli. Muži, kteří se chopili zbraně proti revoluci, nepředstavovali žádné vnitřně soudržné hnutí a relativně nejobecněji sdílenou kontrarevoluční ideologií byl antisemitismus. Ve snaze získat si podporu obyvatelstva kontrarevolucionáři sloučili tradiční náboženský antisemitismus s pocitem momentálního nebezpečí a líčili bolševiky jako moderního satana. S tím, jak pokračovala občanská válka s miliony obětí na životech, začali novináři a propagandisté z kontrarevolučního tábora rozvíjet myšlenku židobolševismu. Některé myšlenky čerpali z *Protokolů sionských mudrců*, smyšleného textu, který domněle zaznamenává židovské plány na světovládu. Představa celosvětové židovské moci zdánlivě vysvětlovala spojení obou katastrof, revoluce a vojenské porážky. Vítězství univerzální ideje nad ideou národní proměňovala ve spiknutí konkrétního uskupení, které lze pronásledovat a ztrestat.[94]

Německo v roce 1917 stálo na straně revolucionářů, avšak záhy nato se ocitlo na opačném křídle. Během chaosu, jenž po Leninově revoluci následoval, si Německo dokázalo vybudovat řetězec satelitních států, pnoucích se od Baltu

VÝCHODNÍ EVROPA
březen 1918
Německo a ústřední mocnosti
oblasti okupované Německem či ústředními mocnostmi nebo pod jejich vlivem
NORSKO
Oslo
FINSKO
Helsinky
Petrohrad
Stockholm
Tallinn
Novgorod
ESTONSKO
ŠVÉDSKO
SOVĚTSKÉ RUSKO
Severní moře
DÁNSKO
Riga
LOTYŠSKO
Moskva
Baltské moře
Kodaň
LITVA
Brestlitevská smlouva (březen 1918)
Smolensk
Volha
Královec (Königsberg)
Vilnius
Gdaňsk
Hamburk
Minsk
Suwałki
NIZOZEMSKO
Amsterdam
BĚLORUSKÁ LIDOVÁ REPUBLIKA
Berlín
Poznaň
Varšava
Kursk
NĚMECKÁ ŘÍŠE
POLSKÉ KRÁLOVSTVÍ
BELGIE
Rýn
Drážďany
Don
Kyjev
Charkov
Lucembursko
Praha
Krakov
Lvov
UKRAJINSKÁ LIDOVÁ REPUBLIKA
západní fronta
Dunaj
Dněpr
FRANCIE
Mnichov
Vídeň
Rostov na Donu
Budapešť
ŠVÝCARSKO
Kišiněv
Oděsa
RAKOUSKO-UHERSKO
italská fronta
Terst
Krym
Benátky
RUMUNSKO
Bukurešť
ITÁLIE
Bělehrad
SRBSKO
Sarajevo
Dunaj
Černé moře

po Černé moře. Nejdůležitějším článkem byla Ukrajina. Pro rok 1918 Němci plánovali stáhnout jednotky z východu, svést definitivní bitvu na západní frontě a Němce zatím živit ukrajinským obilím. Smlouvu uzavřenou v únoru 1918 s ukrajinským státem Němci nazývali „chlebový mír" a v Německu se těšila nesmírné podpoře. Zahnat z Ukrajiny Rudou armádu se německým jednotkám podařilo rychle, avšak plány na využití této země v zájmu válečného vítězství se zhroutily, v neposlední řadě vinou odporu ukrajinských rolníků, jednotek domobrany a politických stran. Přesto byla Ukrajina po pamětihodných šest měsíců roku 1918 německou kolonií a představa nekonečného proudu ukrajinských potravin sytila v době blokády a hladu německé duše jakožto naděje či přelud.[95]

Poté, co bylo Německo poraženo na západní frontě a donuceno podepsat v listopadu 1918 mír, zaměřil Leninův válečný komisař Lev Trockij pozornost na státy v západním pásu někdejší ruské říše, jež byly do té doby závislé na Německu, a to se jich nyní muselo zříct. V Lotyšsku, Litvě, Bělorusku a na Ukrajině setrvala německá vojska v boji proti Trockého Rudé armádě. Ukrajina v roce 1919 upadla do mnohostranné občanské války, při níž vojáci na všech stranách – bolševici, bělogvardějci a zvláště vojáci nezávislého ukrajinského státu – povraždili asi sto tisíc Židů. Většina pachatelů – nezávisle na momentální příslušnosti – se násilnostem na Židech naučila v carské armádě. Oběťmi byli často lidé, kteří už za války prošli deportací, a v místě pobytu proto postrádali jakékoli zabezpečení a známosti.[96]

Poražení stoupenci teze o židobolševismu se nacházeli mezi statisíci poražených carových poddaných, kteří zaplavili poražené Německo. Někdo z nich s sebou přinesl *Protokoly sionských mudrců*, které v roce 1920 vyšly německy.[97] Mezi uprchlíky z Leninova triumfálního revolučního státu byli též Němci z Pobaltí, kteří dokázali tezi o židobolševismu šířit přímo, bez opory v textu. Patřili mezi ně Max Erwin von Scheubner-Richter a Alfred Rosenberg, kteří silně ovlivnili Hitlerovy počáteční názory. V letech 1919–1920 po rozhovorech s lidmi, kteří *Protokoly* znali, a po jejich samostatné četbě Hitler spojil mýtus židobolševismu s představou, že Židé zabíjejí vyhladověním. V dané době byla tato témata předmětem ostré diskuse. Sovětský zplnomocněnec v Berlíně Viktor Kopps v červenci 1920 prohlásil, že většina Židů jsou buržuové, stáli proti revoluci a na sovětském území pro ně do budoucna není místa: nebudou vládnout, budou „zničeni".[98] Takové prohlášení ale nemohlo přesvědčit Němce, kteří pro revoluční vlnu hledali jediné vysvětlení, jež by fungovalo pro revoluci i kontrarevoluci. Scheubner-Richter se v této době nacházel v Mnichově a shromažďoval finance a mužstvo pro ozbrojenou výpravu proti bolševikům se zvláštním důrazem na osvobození Ukrajiny.[99]

Myšlenka židobolševismu má specifické historické kořeny. Vznikla určitým rozšířením úředního antisemitismu carského Ruska a adaptací křesťanské apokalyptiky v období krize, poskytla vysvětlení pro kolaps starého

panovnického řádu, bojový pokřik v občanské válce a jistou útěchu z porážky. V době počátků nacistického hnutí probíhala v Rusku a na Ukrajině ozbrojená kontrarevoluce a z pohledu lidí, na jejichž názoru Hitlerovi záleželo, přetrvávala reálná možnost vítězství. V jistý moment roku 1920 se zdálo, že je Rudá armáda na postupu do Německa: po srpnovém útoku na Varšavu vše nasvědčovalo tomu, že se schyluje k definitivnímu střetu revolučních a kontrarevolučních sil. V bitvě i válce ale překvapivě dosáhli přesvědčivého vítězství Poláci, roku 1921 se evropský systém ustálil a povaha problému se změnila.[100]

Pokusy Scheubner-Richtera o zverbování protibolševické armády se v roce 1922 zhroutily. Když pak roku 1923 mašíroval s Hitlerem ruku v ruce přes Mnichov, byl pro něj nacistický puč úvodním krokem východního tažení. Scheubner-Richter však přišel o život, Hitler skončil ve vězení a nebylo překvapivé, že někteří nacisté vnímali neúspěch komplotu nikoli jako vítězství mladé výmarské republiky, ale jako triumf židobolševické moci, proti níž (dle svého mínění) stáli. Při psaní *Mein Kampfu* roku 1924 se pro uvězněného Hitlera bolševici změnili z konkrétního uskupení politických protivníků ve způsob, jak své představy o Židech navázat na určité území. Hitlerovy znalosti o carském Rusku byly minimální, uvažoval ve velkých abstrakcích a idea židobolševismu pro něj nepředstavovala konec ruského zápasu a mýtus vzešlý z trpkých zkušeností, ale počátek německé křížové výpravy a úsvit věčné pravdy.

Mýtus židobolševismu jako by zajišťoval poslední dílek v Hitlerově celkovém plánu: provázal místní problémy s uspořádáním světa a spojil příslib vítězné koloniální války proti Slovanům s obdivuhodným antikoloniálním bojem proti Židům. Jednorázový útok na jediný stát, Sovětský svaz, dokáže současně vyřešit všechny problémy Němců. Eliminací sovětských Židů se dosáhne odstranění židovské moci; díky tomu bude možné vytvořit impérium na Východě a zopakovat v prostředí východní Evropy americké „dobývání hranic“. Německá rasově čistá říše uskuteční revizi globálních pořádků a započne obrodu přirozeného rázu planety zamořené Židy. Když válka přinese vítězství, bude možné se Židů dle libosti zbavit. Pokud podřadní Slované nějakým způsobem Němce zadrží, pak Židé ponesou následky.[101]

V rámci Hitlerova ekosystému je Země znečištěna přítomností Židů, kteří naváděním ke zkázonosným myšlenkám narušují přírodní zákony. Řešením problému je nechat Židy čelit silám očištěné přírody, dostat je do prostředí, kde nevládnou abstraktní úvahy, ale krvavý boj a kde už Židé nemohou s ostatními manipulovat pomocí idejí, protože nemají na koho se obrátit.[102] Exotické deportační lokality typu Madagaskaru či Sibiře, jak o nich Hitler pro Židy uvažoval, neměly nikdy spadat pod německou správu – na rozdíl od valné části Evropy. Nedlouho poté, co Hitler zveřejnil své úvahy o vezdejším chlebu a o příkazu sebezáchovy, nutili Evropané Židy k odříkávání otčenáše a nesplnění příkazu

trestali smrtí. Evropa se proměnila v pravý opak zahrady, v krajinu rozrytou desetitisíci zákopů.

Při jednom pochodu smrti napsal Miklós Radnóti báseň a ukryl ji v šatech ve víře, že bude nalezena, až jednou někdo z hromadného hrobu vykope jeho pozůstatky: „Květ byl jsem, hlíza je ze mne, / nahoře jen těžká země, / osud dokonán se tmí, / pila kvílí nad zemí…“[103]

kapitola druhá

BERLÍN, VARŠAVA, MOSKVA

Mít světonázor není totéž jako mít plán k uchvácení moci. Mýtus židobolševismu poskytoval určitý obraz nepřítele, ale nevytyčoval žádnou zahraniční politiku. *Lebensraum* představoval vizi, ne vojenskou strategii. Hitler čelil problému, že německou politickou situaci, sousední státy a evropské politické uspořádání nelze jednoduše zrušit škrtem pera. Po propuštění z vězení v roce 1924 se Hitler dál držel své teorie, lépe se ale poučil v praxi. Dosažení mimořádného cíle nejprve vyžadovalo zcela konvenční úspěch. Jako mladý veterán první světové války si Hitler představoval, že jedno dramatické gesto – pokus o puč, jaký provedl roku 1923 v Mnichově – postačí k proměně Německa; a v tom se mýlil. Porazila jej státní moc, která také zabila jeho druha Scheubner-Richtera. Deset let po tomto neúspěšném převratu se ale Hitler přece jen dostal k moci a byl v tu dobu nepoměrně zkušenějším politikem – načež spolu se členy své strany a se silnou podporou obyvatelstva proměnil Německo. Původně si představoval, že Sovětský svaz je jen rejem zbabělých Židů, a v tom se mýlil – nicméně osm let po nástupu k moci v Německu se mu skutečně podařilo rozpoutat s Moskvou válku a zahájit na sovětském území konečné řešení.

Pokud měl Hitlerův světonázor změnit svět, musel se jeho nositel stát politikem nového typu a provozovat nový druh politiky. Pokud se anarchická teorie měla stát realitou vyhlazování, musel projít proměnou celý německý stát a bylo nutné zničit okolní země. K vyvraždění evropských Židů bylo nutné rozvrátit právě ty státy, kde mají Židé občanství. Naprostá většina evropských Židů sídlila mimo Německo a nejpočetnější byli v Polsku – jež současně stálo mezi Německem a Sovětským svazem. Bylo tedy nutné, aby Polsko tak či onak figurovalo v Hitlerových plánech na zničení Židů a sovětského státu.

Během šesti let od nástupu k moci se Hitlerovi úspěšně podařilo transformovat Německo, v Polsku ale nenašel válečného partnera. Kdyby Poláci a Němci bojovali roku 1939 proti Sovětskému svazu jako spojenci, výsledek by byl pro evropské Židy nepochybně také zcela katastrofální. Místo toho však proběhla německo-sovětská válka proti Polsku – a následoval holokaust, tak jak ho známe. Fakt, že druhá světová válka začala destrukcí Polska a Poláků v září 1939, byl důsledkem Hitlerových úspěchů doma, neochoty Polska připojit se k jeho snu o cizích taženích a připravenosti sovětského vedení zapojit se do agresivní války.[104]

Spojenectví Německa s Polskem by se na první pohled zdálo pravděpodobnější než spojenectví Německa se Sovětským svazem. Nacisté a Sověti vedli v druhé polovině třicátých let ostrý propagandistický konflikt, ve kterém jeden i druhý líčil protivníka jako ztělesněné zlo. Naproti tomu Varšava a Berlín měly relativně mnoho společného: oba středoevropské státy prosazovaly územní nároky vůči svým sousedům a halasně zvěstovaly proměnu světa. Němečtí i polští předáci obviňovali světové uspořádání z toho, že brání přesunu potravin, surovin a lidí, oba státy stavěly do centra své diplomatické rétoriky židovskou otázku a naznačovaly, že její vyřešení je otázkou mezinárodní spravedlnosti. Obě země důrazně upozorňovaly na hrozbu sovětského komunismu.

Německý útok na Polsko se často vysvětluje ve shodě s tím, jak jej vysvětloval Hitler a jeho propagandisté: šlo o německou snahu posunout dosavadní hranice a o polský odpor vůči takovým pokusům. O tyto důvody ale nešlo skoro vůbec. Válka mezi Německem a Polskem vzešla ze zásadních rozporů ohledně židovské a sovětské otázky, rozporů, které polská diplomacie dokázala po léta udržet v tajnosti. Hitler byl připraven přijmout Varšavu za spojence v mohutném tažení proti Moskvě a Židům – a stejně tak byl připraven Polsko rozdrtit, když začalo počátkem roku 1939 vycházet najevo, že s podobným spojenectvím nelze počítat. V obou případech však Hitler Polsko chápal jen jako jednu položku v širším plánu: mělo mu buď napomoci ve velkém východním tažení, nebo poskytnout území, z něhož lze útok zahájit. O první variantě Hitler uvažoval mnohem podrobněji než o druhé; ta byla naopak výsledkem improvizace, jež následovala po nečekaném zhroucení německo-polského vyjednávání. Polsko bylo po celou dobu samostatným aktérem s vlastními cíli. Ty se dostaly do konfliktu s cíli Německa, jelikož zahraniční politika obou zemí byla vybudována na podstatně odlišné analýze celosvětové politiky a role státu.

Globální stanovisko Berlína po Hitlerově nástupu k moci lze označit za *rekolonizační*: impéria jsou sama o sobě spravedlivá a dobrá, nejlepší impéria jsou ta, jež stojí na jednotě rasy, Velká Británie a Amerika jsou konkurenčními příklady rasové nadvlády a německé impérium obnoví celosvětovou rovnováhu. Vzájemná soutěž impérií je přirozeným jevem, nepřirozená je jen existence židovského impéria v Sovětském svazu a fakt židovského vlivu v Londýně,

Washingtonu, Paříži a jinde. Německo založí novou říši tím, že vytlačí jinou. Rasová nadvláda nahradí židovskou nadvládu. A přirozenou rolí Polska v takovém rekolonizačním projektu bylo podle Hitlera pomáhat Německu: během války jako spojenec nebo příznivě nakloněný neutrál, po válce jako satelit či loutkový stát. Žádné zásadní změny německo-polských hranic nebyly podle této koncepce potřeba: Polsko by Německu určité území postoupilo náhradou za část kořisti ze společného tažení proti SSSR, a i tato transakce by nakonec byla nepodstatná, protože během války by se Polsko ocitlo jednoznačně v německém područí.

Naproti tomu celkový přístup Varšavy lze označit za *dekolonizační*. Klíčovými událostmi v dějinách Polska byl zánik starobylé Polsko-litevské unie pod náporem okolních říší v roce 1795 a vytvoření samostatného národního státu v roce 1918. Imperiální říše se z hlediska Poláků netěšily žádné zvláštní legitimitě a pod tlakem historické logiky i spravedlnosti ustupovaly národním státům. Impéria (jak věřili nacisté) je možné rozvrátit, ale pokud se tak stane, pak je nahradí národní státy, nikoli rasová impéria. Všechny národy jsou v dějinách víceméně rovnocennými aktéry a usilují o svobodu. Většina polských politiků respektovala národní stát jako nově nabytý a vnitřně hodnotný útvar. Stát – podle cynické konzervativní definice spočívající v monopolu násilí a prosazování zákonů – byl pro řadu Poláků cenným výdobytkem, získaným navzdory pravděpodobnosti. Přes veškerou rozmáchlou zahraničněpolitickou rétoriku si žádný významný polský politik nemyslel, že snad Polsko vytlačí některou velmoc. Oproti Hitlerovi a některým nacistům nesdílelo polské vedení žádnou teorii, podle níž je Sovětský svaz, nebo dokonce všechna světová impéria skrytě v područí Židů, a nečinilo si iluze ohledně vnitřní vratkosti velmocí. Imperiální systém, jehož byl SSSR víceméně normální součástí, nakonec ustoupí národnímu sebeurčení. V mezičase se musí námořní velmoci, jako jsou Velká Británie a Francie, otevřít přesídlení milionů polských Židů. Varšava samozřejmě doufala, že se polští Židé proti impériím vzbouří a utvoří polskožidovské státy, které v dané lokalitě – nejpravděpodobněji v Palestině – rozšíří polský vliv. Snění Varšavy dosahovalo k Izraeli, ale dál ne.

Berlín i Varšava podporovaly myšlenku odchodu milionů Židů z Evropy. Hitler v tom viděl součást dalekosáhlého projektu rasové obrody, při níž odsun Židů přinese nejenom německé vítězství, ale i vykoupení planety Země. Německý stát představoval prostředek k dosažení určitého cíle; bylo nutné jej nejprve transformovat a poté dát všanc. Antisemitismus sice měl (přinejmenším před rokem 1933) mnohem větší ohlas v Polsku než v Německu, avšak ve Varšavě se nedostal k moci nikdo s názory, jež by snesly srovnání s Hitlerovými. Zatímco německá politika počítala se zánikem států obývaných Židy, polská politika usilovala o vytvoření židovského státu. Skrytým jádrem německé zahraniční politiky druhé poloviny třicátých let byla ambice vybudovat ve východní Evropě rozlehlé rasové impérium; skrytým jádrem polské zahraniční

politiky bylo vytvoření židovského státu v Palestině, na území svěřeném mandátem Společnosti národů Britskému impériu.

Nacistické rekolonizační i polské dekolonizační smýšlení bylo každé svým způsobem radikální. Oba postoje se vzpíraly etablovanému imperiálnímu pořádku: první si představoval jeho reorganizaci a nové ustavení na rasovém principu, druhý jej chtěl nahradit postkoloniálními státy. Reálné zahraničněpolitické kroky, jež se z obou postojů odvíjely, mohly navenek působit podobně, zvláště z pohledu německého vůdce, který hledal spojence. V určitém směru ale představovaly naprosté protiklady: odmítnutí tradičního státu se tu ocitalo proti jeho přijetí a prosazování.

Tento základní protiklad ve vnímání státu vzešel v podstatné míře z odlišných zkušeností a výkladů první světové války a byl důležitou příčinou druhé světové války. Pro polské vlastence označoval letopočet 1918 zázračný rok, kdy znovu vznikl nezávislý polský stát, předtím na evropských mapách scházející více než sto let. Němcům rok 1918 přinesl nepředstavitelnou vojenskou porážku, po níž v roce 1919 následovala Versailleská smlouva a ponižující územní ústupky – z podstatné části ve prospěch nového Polska.

Po selhání pokusu o puč se Hitler naučil počínat si jako politik a využívat energii německého resentimentu ve prospěch vlastních jedinečných ambicí. V Německu panovala široká shoda, že evropské politické uspořádání je nutno revidovat, a toho Hitler využil, i když jeho skutečným cílem bylo tento řád zničit. Prezentoval se jako odhodlaný zastánce národního sebeurčení, ačkoli ve skutečnosti na národní práva nevěřil. Naučil se také zklidnit své popisy židovské hrozby. Z jeho veřejných prohlášení zmizel názor, že křesťanství je stejně židovské jako bolševismus.[105] Němečtí křesťané nebudou nuceni se svého učení najednou zříct; bude jim umožněno pozvolna je měnit, zatímco budou vtahováni do širšího zápasu, který jejich víru zbaví veškerého obsahu. Ostatní Němci Hitlera zajímali pouze jako dav, který lze zverbovat do bezmyšlenkovité války za budoucí blaho rasy. Jinak řečeno, hašteření s výmarskou republikou, jímž se Němci zaobírali ve dvacátých letech, Hitler považoval za nepodstatné a frivolní – ale to jim samozřejmě nemohl říkat, a také to nečinil.

I po propuštění z vězení se Hitler v porovnání s německými sociálními demokraty nebo tradičními konzervativci vyjadřoval radikálně, nicméně jeho radikální tón nyní reagoval na výroky politických rivalů a snažil se přilákat německé voliče. Úspěch se dostavil počátkem třicátých let, kdy světové hospodářství upadlo do krize a vznikl dojem, že kapitalismus selhává stejně jako komunismus. To poskytlo nacionálním socialistům příležitost, aby kapitalismus i komunismus vylíčili jako katastrofální radikální alternativy a sami se prezentovali v roli zachránců, nikoli revolucionářů. V této době – na rozdíl od názorů hlásaných v *Mein Kampfu* – Hitler nezdůrazňoval, že záchranu Německa a světa před oběma domněle židovskými systémy může zajistit jedině

ZÁPADNÍ ČÁST SSSR
1924
NORSKO
Oslo
ŠVÉDSKO
Stockholm
FINSKO
Helsinky
Leningrad (Petrohrad)
Tallinn
Novgorod
ESTONSKO
LOTYŠSKO
Riga
Moskva
Severní moře
DÁNSKO
Kodaň
Baltské moře
LITVA
Kaunas
Vilnius
Smolensk
SSSR
RSFSR
Volha
Gdaňsk
Královec (Königsberg)
Suwałki
Minsk
NIZOZEMSKO
Amsterdam
Hamburk
Białystok
BĚLORUSKÁ SSR
Berlín
Poznaň
Varšava
Kursk
BELGIE
Rýn
NĚMECKO
POLSKO
Lodž
Drážďany
Don
Luck
Kyjev
Charkov
Caricyn (Volgograd)
Lucembursko
Praha
Žytomyr
Dněpr
Krakov
Lvov
ČESKOSLOVENSKO
UKRAJINSKÁ SSR
Kamenec Podolský
Stalino (Doněck)
FRANCIE
Dunaj
Mnichov
Vídeň
Bratislava
Rostov na Donu
Budapešť
ŠVÝCARSKO
RAKOUSKO
MAĎARSKO
Kišiněv
Oděsa
RUMUNSKO
Krym (RSFSR)
Benátky
Terst
JUGOSLÁVIE
ITÁLIE
Bělehrad
Bukurešť
Černé moře
ZAKAVKAZSKÁ SFSR
Sarajevo
Dunaj

vyhlazení Židů. Ve volebních kampaních roku 1932 a 1933 naopak předkládal nacionální socialismus jako recept na stabilitu a vládu rozumu v kontrastu se šílenstvím kapitalistické a komunistické ideologie.[106]

Ve skutečnosti nacionální socialismus hodlal zničit komunismus, a vybudovat tak rozsáhlé impérium, díky němuž se Německo odstřihne od výkyvů globálního kapitalismu, a na tomto cíli nebylo nic konzervativního. Hitler svůj antikomunismus nelíčil jako vojenské tažení proti velmoci, ale jako starost o provozuschopnost německých podnikatelů a o plné žaludky voličů. Když na jaře 1933 sovětská kolektivizace vedla k hladomoru milionů rolníků, využil Hitler strašidla hladu, aby Němcům zabránil hlasovat pro levici. Když v berlínském Sportovním paláci mluvil o „milionech lidí podrobených vyhladovění", obracel se přitom ke střední třídě a k jejím obavám. Když navázal tvrzením, že sovětská Ukrajina „by mohla zajišťovat obilné silo pro celý svět", hovořil ke svým nacistickým stoupencům.[107] *Lebensraum* ve smyslu krvavého boje o prostor k životu skryl za druhým významem téhož slova, za příslibem tělesného pohodlí.

Počátkem třicátých let se v Německu konaly demokratické volby v návaznosti na vleklou ústavní krizi, která už tak soustředila moc do rukou kancléře, a Hitler z nich vyšel jako triumfální vítěz: NSDAP, která v parlamentu z roku 1928 získala jen dvanáct mandátů, získala v červenci 1932 ohromujících 230 poslanců; toto číslo pak v listopadu 1932 kleslo na 196. V lednu 1933 byl Hitler jmenován kancléřem s podporou konzervativců a pravicových stran, které si myslely, že ho udrží pod kontrolou.[108] Byl to omyl. V únoru Hitler využil požáru říšského sněmu k omezení občanských práv a vyhlášení permanentního výjimečného stavu, jenž mu umožňoval vládnout bez parlamentního dohledu.

Na jaře 1933, kdy se jeho moc utužovala, rozpoutali jeho stoupenci pogromy a zorganizovali bojkot židovských obchodů. Tyto represe se nedotkly přibližně padesáti tisíc polských Židů na německém území; před nacistickým útiskem je chránilo polské občanství, a tento stav měl přetrvat ještě dalších pět let.[109] Stojí to za pozornost tím spíš, že polští Židé v Polsku zorganizovali odvetný bojkot a odmítli obchodovat s Německem.[110] Bojkoty a osobní útoky na německé Židy vyhlížely v porovnání se vším, co se odehrálo do té doby, velmi radikálně, avšak byly jen velmi slabým náznakem politického armagedonu, o který Hitler usiloval. Kvůli němu ale potřeboval válku, a to zvláštní válku – a kvůli té zase potřeboval nejenom moc nad Německem, ale i transformaci německé moci.

Po nástupu do funkce v roce 1933 se Hitler více než šest věnoval domácí politice; teprve pak rozpoutal ozbrojený konflikt. Pro jedince, jehož názory vyžadovaly krvavou oběť pro obrodu přirozenosti, to je dlouhá doba. Po neúspěšném puči z roku 1923 se Hitler naučil taktizovat, a dokonce si i osvojil jistý takt, avšak jeho volební gambity samy o sobě nepředstavovaly program. Zastřít své skutečné cíle v zájmu nabytí moci není totéž jako provádět s touto nabytou mocí každodenní rozhodování. Hitler nevěřil v instituce a pouhá

transformace německých administrativních orgánů pro vlastní potřeby ho nemohla uspokojit. Dokonce ani nebyl německým nacionalistou: Němci sice podle jeho názoru byli v jádře nadřazeni všem ostatním rasám, avšak tato hierarchie se musela ustavit v praxi, rasovou válkou. K tomu, aby Němce k takové válce nasměroval – a aby Německo jakožto stát nasměroval k nastolení anarchie –, potřeboval zvláštní politickou taktiku.

Byly to obří úkoly – ale jeho taktika jim měla dostát.

Prvotní inspirací mu podle jeho vlastního svědectví byl *balkánský model*. Podobně jako řada dalších politiků počátku 20. století spatřoval v balkánských národních státech, jak se v 19. století odštěpily od hroutící se Osmanské říše, náležitý poměr mezi domácí a zahraniční politikou. Srbsko spolu s dalšími balkánskými zeměmi ukázalo, jak prostřednictvím „vojenských konfliktů" dosáhnout „konkrétního zahraničněpolitického cíle".[111] Militarismus balkánského střihu zahrnoval i specifickou politickou ekonomii. Předáci národních států s omezeným vnitřním trhem a s exportem, v němž dominovaly zemědělské produkty, usilovali o rozsáhlejší ekonomickou a daňovou základnu. Územní expanze se legitimizovala snahou osvobodit národní spolubratry zanechané na opačné straně hranic. Domácím voličům se sdělovalo, že válka přináší osvobození – a realita byla taková, že expanze zajišťovala širší daňovou základnu. Jediným cílem domácí politiky, tvrdil Hitler, bylo zmobilizovat energii a zdroje nutné k zajištění životního prostoru za hranicemi.[112]

Do jisté míry byl Hitler militaristou balkánského střihu a argumenty, jež předkládal doma i v zahraničí pro nutnost expanze armády, se opíraly o klasický balkánský koncept sebeurčení. Domácí politika se tak stala hromaděním zásob a zdrojů a manipulací veřejného mínění tak, aby se válka začala jevit jako možná a nevyhnutelná. Hitlerovi na osudu Němců v okolních zemích osobně nijak zvlášť nezáleželo, pochopil ale, že touto otázkou lze zmobilizovat německé emoce. Ozbrojené síly, které vybudoval, překračovaly všechny dosavadní hranice a zdálo se, že překračují i jakoukoli rozumnou míru. Roku 1935 byla obnovena povinná vojenská služba a rozpočet na armádu každoročně skokem narůstal. Při budování tohoto válečného stroje Hitler navýšil dluh, který se dal uhradit jedině válkou – a sama tato situace se stala argumentem k vyvolání války. Staré dilema rozpočtových priorit podle hesla „pušky, nebo máslo" se dalo vyřešit tradičním balkánským stylem: máslo puškami. Jak to vyjádřil sám Hitler: „Z válečné nouze roste chléb míru."[113]

Balkánský model respektoval, avšak považoval jej za pouhý úvodní krok, nikoli konečný cíl. Hitler sice potřeboval získat kontrolu nad Německem, avšak státní expanze nebyla jeho skutečným cílem; věděl sice, jak lze německého nacionalismu využít, ale nebyl nacionalistou v tradičním slova smyslu. Německé národní cítění pro něj bylo „silou k dobytí prostoru",[114] která Němce vrhne do rasového zápasu, v němž budou moci naplnit svůj vyšší úděl. Lásku k vlasti je

nutné zmobilizovat kvůli tomu, aby němečtí muži opustili zemi a vydali se do cizích říší, které si mohou podmanit. Řečeno slovy jedné Němky, která Hitlerovi dobře porozuměla, „sklon k omezeným prostorům lpí na německém lidu jak lepkavý sliz a je nutno se jej zbavit“.[115] S ohledem na tuto dalekosáhlou snahu o dobytí životního prostoru Hitler obohatil balkánský model o sedm inovací: patří sem *stranický stát*, *podnikání s násilím*, *export anarchie*, *institucionální hybridizace*, *produkce bezstátí*, *globalizace rasismu* a *redefinice války*.

Oproti balkánským předákům, které zdrženlivě respektoval, Hitler nebyl žádným panovníkem, jehož inovace by se opíraly o etablované představy legitimity a suverenity. Nebyl dynastickým ztělesněním národa s jeho povinnostmi a zájmy; byl – podle vlastního mínění – prozíravým reprezentantem rasy odsouzené navěky ke krvavému zápasu. Apoštol přirozenosti musel zajistit, aby se tradiční instituce uzpůsobily jeho vlastní vizi budoucnosti; to znamenalo, že před zahájením války musely projít transformací. Hitler vyšel z právní funkce kancléře hroutící se republiky, z níž zdědil řadu institucí, a na tomto základě vytvořil cosi zcela nového.

Výsledkem teoretického smíru mezi starým a novým Německem byl *stranický stát*, respektive stát řízený státostranou. Průkopníkem takové syntézy byl o deset let dříve v Sovětském svazu Lenin. Sovětský stát vykonával všechny představitelné role státu: zajišťoval administrativu, parlament, soudnictví, vládu, exekutivu. Podléhal ale komunistické straně, jež měla být výrazem zájmů dělnické třídy. Stranu řídil ústřední výbor a v čele výboru stálo poměrně nevelké politbyro. Lenin jednal vprostřed revoluce, což mělo výhody i nevýhody; Hitlerova strana nikoli.[116] Nacistické sloučení státu a strany (*Gleichschaltung*) proto probíhalo postupně.

Roku 1934 nesl Hitler úřední titul „vůdce a říšský kancléř“.[117] Toto vágní označení znamenalo, že jednak stojí v čele vlády, jednak vede určité rasové společenství. Hitler byl teoretickým zastáncem rasového kolonialismu a praktickým odpůrcem výmarské republiky. Ve jménu utužení rasy zničil základní svobody, jež republika zaručovala, a posmíval se jejím institucím. Přesto někdejší republikánská byrokracie obecně vzato považovala Hitlerovu vládu za legitimní nástupnickou administrativu.[118]

Sám koncept stranického státu v sobě samozřejmě nesl rozpor. NSDAP byla založena na předpokladu nekonečného rasového konfliktu, zatímco každý tradiční stát si přisuzuje právo dohlížet na násilí a regulovat je. Boj je nutno udržet a zároveň pro něj najít omezené vybití. Existence stranického státu proto závisela na Hitlerově druhé inovaci, jíž bylo *podnikání s násilím*.

Podle klasické definice, jak ji předložil německý sociolog Max Weber, je stát institucí, jež usiluje o monopol na legitimní násilí. Ve dvacátých a počátkem třicátých let se Hitler snažil výmarskou republiku zdiskreditovat právě

poukazem na její neschopnost plnit tento úkol. Ozbrojené oddíly SA a SS sloužily před mocenským nástupem v roce 1933 k rozrušování monopolu násilí: když ztloukly oponenty nebo vyprovokovaly rvačky, dokazovaly tím slabost panujícího systému. Po nástupu k moci Hitler následoval vzor Benita Mussoliniho a tyto polovojenské organizace zachoval. Po provedení revoluce bývají profesionální bandité podřízeni státu a namísto porušování pořádku začnou sloužit novému řádu. Oddíly SA a SS však zůstaly součástí strany i poté, co NSDAP získala státní moc. Jejich příslušníci nosili uniformy a měli hodnosti, jež ale nevyznačovaly žádné jasné místo v hierarchii státu.[119] Oddíly SA a SS byly mocenské organizace, avšak moc, kterou disponovaly, nebyla podřízena konvenčnímu státu: jejich nejvyšším zákonem bylo dobro rasy, jak je stanovil vůdce. Po nástupu k moci v roce 1933 se z nich stali podnikatelé s násilím: i poté, co se německý stát dostal pod kontrolu nacistů, hledali prostředky a způsoby zabíjení, které by posloužily obecnějšímu projektu rasového impéria.

Tato inovace ovšem s sebou nesla principiální problém. Jak mohou podnikatelé šířit po Německu násilí, když přitom Hitler potřebuje válku, a tedy silné, válkyschopné Německo? Kolik krve lze prolít přímo v zemi, kterou potřebuje jakožto týl pro globální válku ve jménu rasy? Pokud mají být lidé uvyklí násilí vycvičeni k násilí, kde potom tento výcvik využít? Na stejný problém o něco dříve narazili i vládci Sovětského svazu a vyřešili jej elegantně. Konflikt, který si teorie žádala, měl pokračovat, ale nikoli na území ovládaném samotnými teoretiky. Komunistická strana měla dělníky provést bolestným třídním bojem, avšak po skončení revoluce bylo samozřejmě nepřípustné, aby něco takového probíhalo přímo v Sovětském svazu. Bolševici proto svůj stát vyhlásili za domov míru a socialismu, skýtající vzor budoucí harmonie pro celý svět. Sovětská zahraniční politika stavěla na předpokladu, že třídní boj za hranicemi SSSR nakonec povede ke svržení světového kapitalismu a vzniku nových spojenců. V mezidobí měla sovětská zahraniční politika plné právo a též dobré pragmatické důvody podněcovat tento historický vývoj. Jinými slovy, sovětské orgány si ve vlastní zemi držely monopol na násilí a vyvážely revoluci do zahraničí.

Dosti podobně vyhlížela Hitlerova třetí inovace, tedy *export anarchie*.[120] Po roce 1933 se Německo stalo základnou zahraničních operací, jež pak měly změnit i samotné Německo. Proměna německých institucí probíhala zčásti s cílem proměnit německé obyvatelstvo, ale především ve snaze prorazit cestu pro bezprecedentní vlnu násilí za hranicemi země. Revoluce měla pokračovat v zahraničí, a až se završí, přinese vykoupení Němcům a umožní jim pozvednout svou vlast. Německý stát bylo nutné zachovat právě proto, aby umožnil boření jiných států jakožto proces, který nastolí nové rasové uspořádání.

Obrysy tohoto řešení vyvstaly v červnu 1934, necelý rok poté, co se Hitler chopil moci, při událostech, během nichž elitní tělesná stráž *Schutzstaffeln* (ochranné oddíly NSDAP) neboli SS přemohla své konkurenty v podnikání

s násilím, početnější a lidovější *Sturmabteilung* (úderný oddíl NSDAP) neboli SA. Oddíly SA a jejich předák Ernst Röhm zachovávali věrnost nacistické ideologii v jejím doslovném, antipolitickém smyslu. Röhm věřil, že se bojovníci SA stanou armádou nového druhu, jež bude podněcovat revoluci v Německu i za hranicemi, a mluvil o tom, že po Hitlerově nástupu do funkce kancléře musí následovat druhá revoluce. Hitler naopak chápal, že předtím, než se revoluce završí zahraniční válkou, musí tomu předcházet období politické transformace uvnitř Německa. Během takzvané noci dlouhých nožů příslušníci SS zajali a popravili Röhma i další velitele SA a oficiální propaganda zabité obviňovala z homosexuality. Zdánlivě konzervativní motiv byl i zde, jako mnohokrát, zástěrkou pro cosi skutečně radikálního. Právní teoretik Carl Schmitt hájil provedená opatření s tím, že Hitler chrání jediný pravý zákon, zákon rasy, když stvrzuje svou nezávislost na konvenčním chápání zákona.[121] Podrobením SA si Hitler zároveň usmířil důstojníky německé řádné armády, kteří v SA spatřovali hrozbu.[122]

Zatímco SA symbolizovaly Hitlerův mladistvý anarchismus, oddíly SS chápaly, že nyní je zapotřebí rasové politiky nového druhu: radikální, ale nikoli unáhlené. Oddíly SS nebyly konkurentem řádné armády a neohrožovaly veřejný pořádek. Velel jim Himmler, jenž ve shodě s Hitlerem chápal Německo jako pole politického jednání, na němž ke změnám dojde jen postupně. Oddíly SS proto nevznášely nárok na jakoukoli revoluční moc uvnitř Německa, avšak hodlaly se podílet na ničení okolních států – čímž byla zajištěna další, ještě zřetelnější odlišnost úkolů oproti armádě. Existenci užitečných německých institucí bylo nutno nějak sloučit s žádoucím nastolením zákona džungle; opatření provedená v současném Německu musela razit cestu budoucímu konfliktu, jenž byl jádrem nacionálního socialismu. Německá armáda učiní první krok tím, že porazí cizí armády, a oddíly SS pak obnoví přirozený rasový řád rozbořením států a vyhlazením obyvatel.[123]

Ukázalo se, že taková spolupráce je dokonale reálná. Poslání spočívající v časově odloženém nastolení nadřazenosti umožnilo mladým mužům zverbovaným do SS sloučit rasismus s elitářstvím a kariérismus s osudovou vyvoleností. Mohli tak věřit, že hájí to nejlepší, co Němci dali světu, i když přitom jejich organizace samotnou svou existencí proměňovala německý stát.[124]

Po triumfu dosaženém během noci dlouhých nožů začaly SS uskutečňovat Hitlerovu čtvrtou inovaci: *institucionální hybridizaci*. Nově bylo vymezeno, co je zločin, došlo ke splynutí rasových a státních organizací a kádry přecházely z jedné sféry do druhé. Roku 1935 došlo k zásadní změně, když Himmler explicitně vymezil oddíly SS a policejní aparát jako jednotný orgán pro ochranu rasy.[125] Himmler – příslušník rasového hnutí, nikoli funkcionář tradičního státu – počínaje rokem 1936 osobně řídil SS i policii. Bezpečnostní služba SS (*Sicherheitsdienst*, SD) zavedla nové pojetí politického zločinu: nejednalo se

o protistátní zločin, neboť stát byl legitimní pouze jakožto představitel rasy, a jelikož se politika kryla s biologií, spočíval politický zločin ve zločinu proti německé rase. Řízení SD bylo svěřeno Himmlerovu zástupci Reinhardu Heydrichovi, o němž Hitler prohlásil, že to je „muž se železným srdcem".[126]

V roce 1937 Himmler ustavil funkci takzvaných vyšších vůdců SS a policie (*Höhere SS- und Polizeiführer*, HSSPF) jako novou řídicí složku, která spojovala obě hierarchie velení v osobách několika málo mužů vybraných Himmlerem, jemuž přímo podléhali. Tyto nové funkce měly za války získat značný význam na zahraničních územích. V Německu měli velitelé svázané ruce policejními institucemi a regulemi, ale později mohli na Východě nastolit nový politický pořádek, v němž je nic takového neomezovalo.[127] V září 1939 se Heydrich ocitl také v čele nové instituce, spojující SD (stranickou a rasovou instituci) s Bezpečnostní policií (státní institucí) a nazvané Hlavní říšský bezpečnostní úřad (*Reichssicherheitshauptamt*, RSHA). Právě Heydrich byl později pověřen vytvořením operačních skupin (*Einsatzgruppen*), komand, která na dobytých územích následovala armádní oddíly. Opět se jednalo o hybridní organizaci, slučující esesmany s mužstvem odjinud. Zevnitř docházelo i k hybridizaci policejních sil: policisté byli verbováni do SS, důstojníci SS byli dosazováni do policie. Státní tajná policie (gestapo), detektivové z Kriminální policie (Kripo), a dokonce i běžná uniformovaná Pořádková policie (Orpo) se měly stát Himmlerovými rasovými válečníky.[128]

V předválečném Německu tedy SS měly jen omezené povinnosti, patřily však mezi ně koncentrační tábory, rozsahem nevelké zóny přímo na německém území, kam ale nesahala státní moc. Tento modelový případ *bezstátnosti* představoval pátou Hitlerovu inovaci. První koncentrační tábor nechal Himmler založit roku 1933 v Dachau; NSDAP (v kontrastu k německému státu) zde mohla lidi trestat mimo právní rámec, čistě dle úsudku stranických vůdců.[129] Politický a sociální nepřítel byl i nepřítelem rasy a v táborech se měly ocitnout všechny tyto skupiny. Internací socialistů, komunistů, politických odpůrců, homosexuálů, zločinců a „nemakačenků" do koncentračních táborů došlo k tomu, že byli zbaveni obvyklých státních záruk a byli vyfiltrováni z německého národního společenství. Jejich nucená práce měla pomoci v přípravě Německa na válku, jež měla zničit další státy.

Nejdůležitějším rysem koncentračních táborů bylo, že nastolovaly precedent. Systém německých lágrů nebyl ve třicátých letech nijak zvlášť rozsáhlý: podobně velká byla německá koloniální zařízení na sklonku 19. století, a sovětský gulag byl v téže době více než stonásobný. Nacistické koncentrační tábory byly důležité především jako důkaz, že k odloučení represivních orgánů od zákona a státu stačí vůdcova vůle a ostnatý drát. V tomto směru to byla cvičiště na obecnější poslání SS za německými hranicemi, tedy ničení státu působením rasových institucí. Úmrtnost ve východoevropských zemích, v nichž SS

rozvrátila státní aparát, byla vyšší než úmrtnost v německých koncentračních táborech ve třicátých letech.

Hitlerova šestá inovace spočívala v *globalizaci německých Židů*. Židé tvořili jen velmi malou část německé populace, méně než procento, a z naprosté většiny byli jazykově i kulturně asimilovaní. Dokonce lze konstatovat, že německá kultura počátku 20. století – včetně dnes oslavovaných modernistických stylů – je z podstatné části výtvorem Židů. Většina Němců se v běžném každodenním životě se Židy nesetkávala a nedokázala by je spolehlivě rozeznat. Nastolení nové rasové optiky mělo utužit německé národní společenství (*Volksgemeinschaft*).[130]

Po Hitlerově nástupu k moci se příslušnost k německému státu začala odvozovat od členství v nacistické straně. Roku 1933 dopadl na Židy zákaz působení ve veřejné správě a v advokacii. Podle norimberských zákonů, vyhlášených v roce 1935, se Židé stali občany druhé kategorie. Podle nacistického právního teoretika Carla Schmitta tyto zákony tvořily součást „svobodného ústavního zřízení“: ztělesňovaly totiž arbitrární hranici mezi přítelem a nepřítelem, která byla podle něj podmínkou normální politiky. V roce 1938 už Židé nesměli vykonávat žádné funkce ve sféře obchodu, medicíny ani práva. Neustálé vytlačování Židů z veřejného života je mělo přimět k odchodu z Německa. U Němců pak mělo podnítit změnu světonázoru: protižidovská opatření Němce nutila, aby o Židech neustále uvažovali, všímali si jich a považovali se sami za „árijce“, příslušníky uskupení, z něhož byli Židé – ač přitom obývali stejnou zemi – vyloučeni.[131]

Zároveň s tím nacistická propaganda agresivně zahrnovala německé Židy do imaginárního mezinárodního židovského spiknutí. Židé často nebyli charakterizováni jako jednotlivci, ale jako příslušníci „světového Židovstva“.[132] Při pálení knih zaznívalo globální poselství: v Heidelbergu skončily na hranici tituly „židovského, marxistického a podobného původu“, v Göttingenu byly knihy páleny spolu s transparentem nesoucím jméno zakladatele sovětského státu Lenina.[133] Takto se z Žida stával bolševik a sám akt pálení završoval jejich jednotu. Nemělo trvat dlouho, a namísto knih byli – s podobnými cedulemi – upalováni sami Židé.

Globalizace německého Žida se sice v průběhu třicátých let zdařila, ale byl to jen omezený úspěch. Z Hitlerova pohledu Žid zůstal uvnitř Němce. Vymýtit Žida z Němce bude možné jedině odstraněním Židů ze zeměkoule – a takový cíl nebylo možné ve třicátých letech zformulovat nijak přesně. Následná zkušenost měla ukázat, že pro vraždění Židů je nejprve nutné přesunout je mimo německé území. Předváleční Němci by se – až na pár set výjimek – na vlastním území do zabíjení Židů nepustili. Němci, kteří se ocitli mimo Německo při napadení a záboru sousedních zemí a nacházeli Židy na místech, odkud vymizela jakákoli politická kontrola a kde neměli sebemenší ochranu, o nich často

hovořili oním neosobním způsobem, jaký předepisovala oficiální propaganda. Židé mimo německé území tvořili naprostou většinu obětí holokaustu. Globalizace rasismu proběhla úspěšně až po spojení se světovou válkou.

Poslední Hitlerovou inovací bylo *nové pojetí války*. Militarismus se v jeho verzi zdaleka neomezoval na přípravu na konvenční války, jako tomu bylo na Balkáně. Jeho cílem nebyl – jako v balkánském modelu – pouhý zábor území, jejichž populaci lze prohlásit za etnicky jednotnou s vlastním obyvatelstvem. Hodlal zničit celé státy a ovládnout celé rasy. „Naší hranicí je krev," hlásal slogan SS.[134] V roce 1938 Hitler zrušil funkci ministra války a ujal se osobně velení ozbrojených sil.[135] Himmler, Göring, Heydrich a ostatní nacističtí předáci plánovali ve východní Evropě vyhlazovací a kolonizační válku.

Zvláštní je, že se tyto plány neupínaly k hlavnímu východnímu sousedovi Německa. V Hitlerových textech z dvacátých let hraje Polsko podružnou roli a do popředí se v jeho politické aktivitě dostává až po uchvácení moci v roce 1933 – a to jako žádoucí spojenec. Ještě zvláštněji to působí ve světle faktu, že právě v Polsku žila většina evropských Židů. Židů s polským občanstvím bylo asi desetkrát více než Židů mezi občany Německa. Celá židovská populace Německa početně odpovídala velikosti židovské komunity v některých polských městech, například ve Varšavě a v Lodži. A navíc se Polsko samozřejmě nacházelo uprostřed mezi Německem a Sovětským svazem, kde měla podle Hitlerových plánů proběhnout skutečná nacistická revoluce.

Válka byla cílem Hitlerovy politiky odjakživa. Jestliže nakonec k válce skutečně došlo, bylo to především v důsledku jeho počínání uvnitř Německa. Ale k tomu nutno dodat, že se Hitler dopustil omylu, když Polsko vnímal jen jako nástroj v dalekosáhlejším německém podniku. Země si naopak počínala jako politický aktér, suverénní stát.

Německá katastrofa z roku 1918 byla pro Poláky zázrak. Skoro všechno, co na výsledcích první světové války bylo pro Němce hrozivé, bylo pro Poláky vítané. Versailleská smlouva z roku 1919, v Německu symbol křivd a nespravedlností, byla hlavním pilířem právního uspořádání, jež umožnilo existenci nezávislého Polska. Když se německé oddíly stáhly z východu, mocenské vakuum mohla zaplnit nová polská armáda. Poláci bojovali s Rudou armádou o teritoria, jež tvořila klientské státy Německa. Ve válce s bolševiky Polsko zvítězilo a dohoda z Rigy z roku 1921 vytyčila východní hranice země se Sovětským svazem.[136]

Nový polský stát vznikl na území získaném od tří někdejších impérií: ruského, habsburského a německého. Židé byli ve vysokém počtu přítomni takřka na celém teritoriu, takže kontakt s nimi představoval pro polské občany každodenní realitu. Židé měli většinu mezi lékaři, právníky a obchodníky, a zajišťovali tak styk s širším světem vědění, moci a peněz. Odváděli v Polsku více než třetinu daní a firmy v jejich vlastnictví zajišťovaly asi polovinu zahraničního obchodu.[137] Počet asimilovaných Židů v Polsku a v Německu byl přibližně

shodný; rozdíl byl v tom, že na každého asimilovaného Žida připadalo v Polsku deset dalších, kteří mluvili jidiš a v nějaké formě zachovávali rituály judaismu. Polští Židé měli vlastní soustavu škol, vlastní tisk a vlastní strany.[138]

Otázka loajality vůči novému polskému státu se odpověďmi na dotaznících při sčítání lidu neřešila. Představovat si, že rodilí polští mluvčí se hlásili k polskému státu a lidé s odlišným zázemím nikoli, je omyl šířený etnickým nacionalismem. Ne každý rodilý polský mluvčí byl vůči novému státu loajální nebo se s ním identifikoval. Většina Poláků byli venkované, rolníci a čekali od státu nějaké gesto, které by jejich loajalitu probudilo. Polský venkov byl nesmírně hustě zalidněný a panovala tu mimořádně vysoká nezaměstnanost. Pozemková reforma postupovala klopýtavě a nedostatečně. Namísto aby polský stát provedl redistribuci pozemků z velkých latifundií, přijal funkci zprostředkovatele při jednáních o odprodeji a poskytovatele pořizovacího úvěru. Rolníky tyto pomalu postupující transakce neuspokojovaly, a když pak během hospodářské krize vyschl kredit, bolestně se jich to dotklo. Většina z nich chtěla mít jak vlastní půdu, tak tradiční práva k užívání obecních pozemků; ideologie obou nároků sice byla protikladná, ale jejich praktické sloučení je pochopitelné. Když se začalo ke všem pozemkům přistupovat jako k soukromému vlastnictví se

stanoveným majitelem, nebylo už možné prosazovat starodávná práva k užívání pastvin a lesů. Polští venkované emigrovali ve velkém do Ameriky, ale po padesáti letech této utečenecké vlny jim nové americké zákony z dvacátých a třicátých let začaly bránit. Nezávislé Polsko do sebe sice pojalo a integrovalo velké množství rolníků, nicméně současně se na venkově muselo potýkat s výraznou nespokojeností.[139]

Ohniskem polského vlastenectví byla inteligence, silná společenská vrstva, složená především z potomků urozených pozemkových vlastníků a ze vzmáhajících se středních vrstev včetně potomků blahobytných Židů. Politicky se polská společnost dělila na dva hlavní směry s protikladným pojetím cíle a smyslu nového státního celku. Největší lidové podpoře se těšila politická strana Národní demokracie (*Narodowa Demokracja*), již vedl Roman Dmowski. Prosazovala pozemkovou reformu, avšak pouze ve prospěch Poláků, nikoli Ukrajinců a Bělorusů, kteří byli v některých východních oblastech Polska početnější, a přitom stejně chudí nebo i chudší. Druhá hlavní strana, odvozená z Polské socialistické strany Józefa Piłsudského, sice pozemkovou reformu podporovala v principu, ale v reálné politice podléhala vlivu urozených vlastníků půdy, v nichž spatřovala hlavní oporu státu.[140]

Ve vztahu k národní a židovské otázce je dělily zásadní rozdíly. Národní demokraté vycházeli z názoru, že tolerance, jak ji Polsko tradičně osvědčovalo, vedla ke zkáze někdejší Polsko-litevské unie v 18. století; věřit se dá jedině etnickým Polákům. Považovali proto za nutné vytvořit nový stát z polsky hovořících venkovanů a považovat Ukrajince a ostatní Slovany (tvořící přibližně čtvrtinu populace) za asimilovatelné, avšak Židy (představující asi desetinu populace) vnímat jako cizince. Zakladateli národnědemokratického hnutí sice byli sekulární ateisté, ovlivnění sociálním darwinismem, tj. pojetím života jako zápasu, ale s postupem času se strana otevřela tradičním nábožensko-antisemitským představám, například obviňování Židů ze smrti Ježíše. Národní demokraté – a stejně tak římskokatolická církev – měli tendenci spojovat Židy s bolševismem.[141] V důsledku významnější přítomnosti Židů v Polsku oproti Německu tu byl i antisemitismus větší politickou silou, ale zároveň bylo z téhož důvodu pro antisemity, jako byl Dmowski, obtížnější prezentovat Židy zcela uniformně a stereotypně. Konspirační domněnky a koncepce židobolševismu sice byly v náboženské i sekulární propagandě nepochybně přítomny, nicméně polští antisemité zpravidla považovali Židy za polský, a nikoli planetární problém.

Dmowského hlavní oponent Józef Piłsudski opíral své pojetí politiky o stát, nikoli o národ. Cenil si tradice staré Polsko-litevské unie a měl za to, že zde zformovanou tradici tolerance lze uplatnit i dnes.[142] Jednotlivce považoval za občany státu; to mu ukládá vůči státu jisté povinnosti, ale stejně tak odtud plynou i povinnosti pro stát vůči občanu. Piłsudski byl zprvu stoupencem myšlenky socialistické revoluce a i poté, co se od mladistvých ideálů odklonil, setrval v přesvědčení o oprávněnosti revolučního násilí. Měl sice početně nižší

podporu než Dmowski, ale obvykle si počínal iniciativně, a měl tedy taktickou výhodu. Zatímco Dmowski se klonil k představě, že polský národ je nutné nejprve pozdvihnout z jeho venkovských kořenů, a až pak lze dosáhnout plnohodnotného státu, Piłsudski byl připraven opřít se o síly dostupné v danou chvíli.

Piłsudského chvíle nastala za první světové války.[143] Připravil se na celoevropskou krizi tím, že na území habsburské monarchie organizoval oddíly legií, které měly – coby polské jednotky – bojovat za Vídeň, dokud to bude Polákům slibovat výhody v mnohonárodnostní říši, a poté, až se situace změní, využít jejich vojenského výcviku pro jiné účely. V období hroutících se říší současně zorganizoval tajnou Polskou vojenskou organizaci (*Polska Organizacja Wojskowa*, POW), zasvěcenou úkolu dobýt pro Polsko nezávislost a výhodné hranice. V letech 1919–1920 se Piłsudski ujal moci ve Varšavě, a dokonce odtud vedl vítěznou válku proti Leninovu revolučnímu státu. Nepodařilo se mu ale přesvědčit většinu Poláků k přijetí své koncepce státu. Prvním prezidentem Polska byl zvolen Piłsudského někdejší socialistický spolubojovník Gabriel Narutowicz, velmi záhy jej ale zavraždil nacionalistický fanatik. Nato se Piłsudski stáhl z politického života státu, k jehož vzniku tak zásadně přispěl.

V roce 1926 se vrátil k moci po státním převratu, zaměřeném proti národnědemokratické pravici a její dominanci v polské společnosti, ale i proti hrozbě komunistické levice, které – podle Piłsudského soudu – národní demokraté se svým šovinismem jen napomáhali. Nezměnil ale ústavu Polské republiky, vystačil si s manipulací institucemi, v nichž našel způsoby, jak si v parlamentu získat příznivě nakloněnou většinu.[144] Zformoval do voleb Nestranický blok pro spolupráci s vládou, jemuž se dostalo podpory národnostních menšin včetně Židů.[145] Pilířem jeho režimu se stala ortodoxní židovská strana Agudat Jisrael.[146] V synagogách se přijímala usnesení ve prospěch Piłsudského bloku a rabíni vodili své stoupence k urnám. Ve vedení bloku stáli sekulární Židé a Ukrajinci.[147]

Piłsudského nástup přinesl falešnou demokracii se špetkou obnoveného liberalismu.[148] Navenek zachovávané zdání demokratických procedur mělo po roce 1926 udržet vnějškovou legitimitu a přitom národním demokratům zabránit v návratu k moci. A je možné, že jeho autoritářský režim zabránil nejhoršímu. V rozmezí let 1926–1935, tedy od nástupního puče do Piłsudského smrti, se zhroutila světová ekonomika, v celé Evropě se vzedmula vlna extrémní pravice, Hitler se chopil moci a zahájil zglajchšaltování státu, Stalin utužil svou moc a spustil kolektivizaci provázenou strašlivými hladomory. Piłsudski zastával názor, který se stával staromódním: stát podle něj náležel rovnou měrou všem svým občanům. Piłsudského vlády odstranily veškerou oficiální diskriminaci Židů a položily právní základ pro to, aby místní židovské komunity nesly samostatně zodpovědnost za své náboženské a kulturní záležitosti.

Piłsudského principiální úcta ke státu – v kontrastu k Hitlerovu principiálnímu pohrdání státem – je jasně patrná na osudu organizací, díky nimž se

Piłsudski dostal k moci.[149] Jako měl Hitler své SA a SS, měl Piłsudski své legie a Polskou vojenskou organizaci. Po první světové válce a po Piłsudského návratu k moci v roce 1926 však byli příslušníci a příslušnice těchto paramilitárních útvarů začleněni do konvenčních státních institucí. Většina těch, kterým Piłsudski při výkonu moci plně důvěřoval, předtím sloužila buď v legiích, nebo v POW, a někdy byli zapojeni do konspirací, které Piłsudski inicioval; netvořili však žádné alternativní struktury, jež by usilovaly o anarchii nebo ztělesňovaly domnělou rasovou nadřazenost (někteří byli každopádně Židé). Někteří veteráni Piłsudského nepochybně romanticky vzývali jako spasitele národa a udržovali obecný kult sekulárního mesiášství, který tvořil duchovní složku vlastenectví tohoto druhu. Základní představa byla ta, že Poláci trpí na této zemi, aby mohli být Poláci i další národy osvobozeni – také na této zemi.

S postupem času z těchto myšlenek vyprchala původní energie a s tím, jak se nezávislost dobytá v roce 1918 ocitala ve stále větším ohrožení z východu i ze západu, prosycovala je spíše nostalgie. Když se roku 1933 Hitler dostal k moci, byl pro Piłsudského někdejší spolubojovníky – nyní diplomaty, vyzvědače, vojáky – stát především výdobytkem, který je nutno uchránit před Berlínem i Moskvou.

Józef Piłsudski byl nepřítelem Sovětského svazu. Ve válce Poláků s bolševiky porazil Rudou armádu na bitevním poli a Stalina považoval za banditu. Jeho názor na SSSR se – na rozdíl od Hitlerova – opíral o osobní znalost ruské říše. Hitler sice měl vyhraněné názory na ruské dějiny a charakter ruské rasy, avšak neuměl rusky a nikdy nenavštívil ani carské Rusko, ani SSSR. Piłsudski se narodil jako carův poddaný a během pětiletého politického vyhnanství v Irkutsku se naučil klít rusky, což mu zůstalo po celý život. Přešel Ural, který byl pro Hitlera dokonale mytickým pohořím, a byl ve vyhnanství na Sibiři, kam chtěl Hitler deportovat Židy.

Rusko a levice nebyly pro Piłsudského abstraktní pojmy. Za studií v Charkově v roce 1886 se přidružil k ruským revolučním populistům z hnutí Vůle lidu (*Narodnaja volja*), jež později inspirovalo bolševiky. Rok nato se jeho starší bratr spolu s Leninovým starším bratrem zapojil do spiknutí s cílem spáchat atentát na cara. Ze spoluviny byl obviněn i sám Piłsudski a byl odsouzen k pěti letům vyhnanství na Sibiři. Po návratu se podílel na vzniku ilegální Polské socialistické strany a byl šéfredaktorem jejího listu *Dělník*. Byl ruským revolucionářem v tom smylu, že spolu se svými soudruhy jednal v ilegalitě uvnitř carského Ruska a ve spolupráci s Rusy, Židy i socialisty nejrůznějšího původu.[150]

Piłsudski věděl z přímé zkušenosti, že Židé jsou mezi členy levicových hnutí, ať už šlo o ruské socialistické hnutí, které odmítalo polskou nezávislost, o prosazování židovské autonomie (s těmito Židy spolupracoval) nebo o ostatní členy Polské socialistické strany. Židé ho obklopovali v letech politického dospívání a do jisté míry i v letech politické zralosti. Znal polské Židy i další Poláky, kteří

se zúčastnili bolševické revoluce. Vnímal je jako konkrétní jedince s konkrétními jmény a specifickou minulostí, kteří se dopustili hrozné chyby.[151] Sám zastával názor, že socialismu musí předcházet státní nezávislost. Během první světové války a po ní konspiroval a bojoval v součinnosti s mnoha židovskými příslušníky legií a Polské vojenské organizace. O myšlence židobolševismu se v jeho kruzích vědělo, že je pomatená. Sovětský svaz představoval skutečnou hrozbu; oproti tomu židovská otázka byla politickou záležitostí.

Piłsudski se spolubojovníky chápal impéria jako celky, z nichž se rodí národy, a pokrok spatřoval v národním osamostatnění. Tito lidé vybudovali nezávislý národní stát z teritorií rozpadlé ruské říše, a klonili se proto k názoru, že týž proces lze zopakovat i uvnitř Sovětského svazu. Za hlavní národní otázku považovali Ukrajinu. Zatímco Hitler a nacisté v Ukrajině zpravidla spatřovali zónu určenou ke koloniálnímu osídlení, Piłsudski s kolegy ji vnímali jako sousední zemi a možný zdroj politické podpory. Mnoho polských předáků z Ukrajiny osobně pocházelo. Piłsudski se sice narodil v Litvě, ale studoval na východní Ukrajině. Řada jeho důstojníků byli ukrajinští Poláci a na Ukrajině se z valné části vedla válka Poláků s bolševiky v letech 1919–1920. Padly tu tisíce Poláků s rodištěm na Ukrajině – a také tisíce Poláků pocházejících odjinud. Veteráni pohlíželi na Ukrajinu nostalgicky a někdy s jistým pohrdáním, ale vždy ji vnímali jako místo obývané normálními lidmi. Na rozdíl od nacistů nemohl žádný polský státník považovat Ukrajinu za nepopsanou desku nebo neobydlenou zemi.[152]

Po Piłsudského návratu k moci v roce 1926 spustila skupina jeho někdejších spolubojovníků, nyní působících jednak na ministerstvu zahraničí, jednak ve vojenské rozvědce, plán s názvem „prometheovství" – podle hrdiny z řecké mytologie, který lidstvu přinesl požehnání světla a prokletí naděje. Šlo o politiku podpory utiskovaných národů v protiimperiálním boji a zvláště o podporu Ukrajiny proti Sovětskému svazu. Ten byl formálně tvořen souborem národních republik a vedení SSSR bylo přesvědčeno, že uznáním existence ostatních národností a jejich podporou se podaří najít nové, neruské a nežidovské kádry. Optimismus sovětských vůdců se opíral o marxistickou víru v nadcházející triumf dělnické třídy a socialismu. Polští prometheovci chápali historii odlišně a v národech Sovětského svazu neviděli společenské třídy, ale historické aktéry, kteří by s náležitou podporou mohli oslabit SSSR. Plán prometheovství byl tajný, financoval se skrytě a uskutečňovali ho spolehliví jedinci. Jeho centrem byla Volyň, polská oblast s největším podílem Ukrajinců. Zde se několik let prováděla politika aktivní podpory Ukrajinců ve snaze získat si pozornost a přízeň Ukrajinců na území SSSR.[153]

Samozřejmě se vycházelo z domnění, že podpora národních hnutí uvnitř Sovětského svazu i celá idea prometheovství slouží polským zájmům. Současně ale mnoho účastníků projektu mělo za to, že svou činností navazují na etickou tradici obětí vykonaných jedním národem ve prospěch všech. Výsledkem

první světové války se jejich liberální nacionalismus spíše utužil, než oslabil. Romantičtí vlastenci 19. století se řídili heslem: „Za vaši a naši svobodu!“ Všichni přinesou oběť – a všichni nakonec zvítězí.

Piłsudski měl pravdu v tom, že SSSR představoval trvanlivý státní útvar a byl pro Polsko neustálou hrozbou. Mýlil se ale, když Sovětský svaz považoval jen za novější podobu ruské říše. Hitler naopak pochopil, o jak novátorský a radikální stát se jedná, chybně však ztotožnil ideje a cíle jeho předáků s ideálem židovské světovlády. Sovětští ideologové vydávali Piłsudského i Hitlera za „fašisty“ – čímž opomíjeli zcela zásadní rozdíly mezi biologickým anarchistou a autoritářským obhájcem státu. Marxisté se ale nepletli v postřehu, že režim soukromého vlastnictví, vládnoucí v Polsku i v Německu, je od sovětského systému natolik odlišný, že Berlín ani Varšava v zásadě nemohou podstatě komunismu porozumět.

Sovětský, polský a německý systém lze blíže popsat pomocí toho, jaký měly vztah k půdě. Komunisté se – stejně jako kapitalisté – museli vyrovnat s elementárním dilematem, jak zachovat stabilitu na venkově a přitom uspokojit potřeby městské populace. V Sovětském svazu dvacátých let byla městská populace tvořena pracující třídou, která z valné části pracovala jen teoreticky a obývala ještě nepostavená města; tu měli nasytit skuteční venkované, kteří mnohdy – například na Ukrajině – velmi lpěli na svých skutečných polích. Nacisté se s pozemkovou problematikou obrátili navenek a chápali ji jako dobyvatelskou otázku. Polské vlády se ji – ač neúspěšně – snažily řešit v zásadě zákonným způsobem. Stalin se k problému postavil čelem a vyvodil logický závěr: současný sovětský rolník a sovětský venkov může a musí ustoupit budoucnosti tvořené dělníky a městy. Poláci neměli žádnou vznosnou vizi venkovské utopie a nacistická agrární vize „životního prostoru" závisela na triumfu zahraničních tažení. Sověti věřili, že svou revoluci mohou uskutečnit doma a její náklady ponese právě početná třída drobných rolníků jakožto lidí, pro které v socialismu tak jak tak není místa.[154]

Pro Moskvu, Varšavu i Berlín byla pozemková problematika vždy současně domácí i zahraniční otázkou. Jestliže Německo chtělo rekolonizovat, tedy uchvátit území cizí říše, a Polsko dekolonizovat, tedy vyvolat v cizích říších vlnu osvobození umožňující následnou emigraci vlastních občanů, pak Sovětský svaz byl autokolonizační: Stalin hodlal podrobit vlastní obyvatelstvo metodám, které – jak se domníval – uplatňovali imperialisté na domorodá etnika. Jelikož byl Sovětský svaz od kapitalistického světa izolován, ale přitom se mu musel průmyslovým rozvojem vyrovnat, bylo jediné východisko: plně využít všech zdrojů, včetně lidských, na sovětském území. Sovětský svaz byl s šestinou zemského povrchu největším státem na zeměkouli, a podobný směr úvahy proto v Moskvě – na rozdíl od Berlína či Varšavy – dával smysl. Úhelným kamenem stalinské autokolonizace byla kolektivizace zemědělství, zahájená v roce 1930: soukromá orná půda byla zabavena a drobní rolníci – pokud rovnou neskončili v lágrech – museli buď začít pracovat pro stát, nebo nastoupit do továren ve městech.[155]

Toto počínání vyvolalo nejprve hromadnou vlnu odporu a následně hladomor: nejprve v sovětském Kazachstánu, kde při bláznivé snaze upoutat nomády ke konkrétnímu pozemku zahynul více než milion lidí, pak na jihu sovětského Ruska a na celé Ukrajině, což byla obojí vysoce úrodná území, ale pozemky drobných rolníků byly vyvlastněny ve prospěch kolektivních družstev. Ve druhé polovině roku 1932 vyhlásil Stalin hladomor na Ukrajině za politický problém, z jeho vyvolání obvinil samotné Ukrajince a tvrdil, že krize je důsledkem aktivit polské rozvědky. Na podzim a v zimě téhož roku přijala sovětská vláda sérii specifických opatření s cílem koncentrovat smrtonosný hlad na území Ukrajiny. V letech 1932 a 1933 zemřelo asi 3,3 milionu obyvatel sovětské Ukrajiny strašlivou a naprosto zbytečnou smrtí.[156]

Hned od počátku kolektivizace prchaly tisíce drobných rolníků – někdy celé vesnice – ze sovětské Ukrajiny přes polské hranice a prosily o zahájení osvobozovací války.[157] Jeden rolník sliboval, že „kdyby začala válka, nálada mezi lidmi je taková, že při příchodu polské armády by každý polským vojákům líbal nohy a útočil na bolševiky".[158] Jiný uprchlík vyjádřil přání, aby je „Polsko nebo jiný stát přišlo co nejrychleji osvobodit z bídy a útisku". V souhrnné zprávě, kterou po rozhovorech s uprchlíky ze SSSR vypracovala polská pohraniční stráž, se uvádí: „Obyvatelstvo touží po ozbrojené intervenci z Evropy."[159]

Cíleně vyvolaný hladomor v jedné z nejúrodnějších oblastí planety musel nutně upoutat pozornost. Reakce Varšavy a Berlína však byly podstatně odlišné. Polští pohraničníci a rozvědčíci hlásili, že po první vlně uprchlíků Sověti soustředili u hranic značné síly s cílem dovést hladomor do konce.[160] Ve světle smrtonosné a očividně moderní kolektivizační politiky si polští prometheovci začali klást otázku, zda Sovětskému svazu skutečně rozumějí. Ve světle této nové nejistoty někteří začali váhat, zda jejich předchozí snahy o využití národností problematiky byly politicky a morálně opodstatněné. Polská zahraniční politika změnila kurz. V roce 1931 Polsko přijalo sovětský návrh k projednání smlouvy o neútočení a v červenci 1932 byl text podepsán. Tím se Polsko odřízlo od ukrajinských konexí a ukrajinské otázky jako takové. I to ovšem obnášelo morální rizika.

Polští diplomaté působící na sovětské Ukrajině viděli důsledky kolektivizace na vlastní oči a bylo to pro ně očividným morálním břemenem. Konzul se sídlem v Charkově, což bylo v dané době hlavní město sovětské Ukrajiny, odhadoval, že hladem zemřelo pět milionů lidí (skutečná úmrtnost přímo na Ukrajině byla o něco nižší, v celém Sovětském svazu pak podstatně vyšší).[161] V únoru 1933 uvedl v hlášení, že k němu do kanceláře přicházejí lidé a naříkají, že jejich ženy a děti umírají hlady.[162] „Na ulicích" Charkova, napsal jiný diplomat, „je vidět lidi v posledním tažení a mrtvoly."[163] Každou noc se svážely stovky obětí a obyvatelé Charkova si stěžovali, že milice neodstraňují mrtvé dost rychle. Polská rozvědka zcela pravdivě hlásila, že na venkově je hlad ještě horší a vesničané prchají do Charkova, kde zkoušejí žebrat na ulicích.[164] Milice se je snažily každodenně zahánět z dohledu; denní kvóta sebraných dětí byla dva tisíce.[165] Nicméně i poté, co počet obětí začal přecházet ze statisíců k milionům, napsal šéf polské vojenské rozvědky v březnu 1933, že vůči dohodě se Sověty „chceme zachovat loajalitu, přestože nás neustále provokují a vydírají".[166]

Odstoupení Poláků od ukrajinského problému mohli sami Ukrajinci snadno vnímat jako zradu, a to se také stalo. Hlavní polský odborník na národnostní otázku zaznamenal jeden důsledek sovětsko-polské smlouvy: „Podepsáním paktu se zahladila naděje na vysvobození zvenčí, a z pohledu masové populace se tak sovětská moc stala absolutním pánem nad životem a smrtí. To se potvrdilo hromadným vyhynutím venkovské populace na jaře 1933." Poslední

nadějí ukrajinských vesničanů, jak sami přiznávali, byla německá invaze do Sovětského svazu a zničení sovětských pořádků.[167]

Polští diplomaté, navyklí vnímat národnostní příslušnost a otázku loajality jako politické záležitosti, si začali klást otázku, jak by si Němci – pokud by na Ukrajinu skutečně vpadli – počínali. „Budou se muset důkladně zamyslet," napsal jeden, „nad svým materiálním a morálním přístupem k místnímu obyvatelstvu: jaká budou jejich hesla a jak se budou uskutečňovat." Hitlera ovšem podobné jemnosti nezajímaly. Skutečně hodlal vpadnout do Sovětského svazu a zmocnit se Ukrajiny, ovšem jeho cílem nebylo národní osvobození, ale rasová kolonizace. Ukrajince ani ostatní sovětské občany nepovažoval za politické subjekty, a dokonce ani za plnoprávné lidské bytosti.

Politicky vyvolaný hladomor na sovětské Ukrajině změnil vzájemné vztahy hlavních regionálních mocností a připravil scénu pro druhou světovou válku. Když v roce 1930 začala hromadná kolektivizace, byl Stalin spolu se sovětským vedením poděšen důsledky vlastních metod a usiloval o mírové rozhovory s Piłsudským, aby zabránil polské intervenci vprostřed kolektivizačního chaosu. Polské vedení, jež muselo během hospodářské krize omezit vojenský rozpočet a také nebylo smířené s morálními dopady intervence, se k návrhu stavělo vstřícně. V červenci 1932 Moskva a Varšava podepsaly dohodu o neútočení. Berlín velmi ostře vnímal možnost, že dohoda může být zaměřena proti jeho zájmům. Józefu Beckovi, jehož v listopadu 1932 jmenoval ministrem zahraničí, dal Piłsudski za úkol vyvážit dohodu uzavřenou se SSSR podobnou smlouvou s Německem. Byla to aktuální iniciativa: Piłsudski se předtím neúspěšně pokusil vyvolat v Evropě zájem o preventivní zásah proti Hitlerovi[168] a Hitler měl na dohodě zájem. V lednu 1934 podepsaly Berlín a Varšava prohlášení o neútočení, kde se zavázaly, že se svou společnou hranici nepokusí změnit silou.

Pro polskou reprezentaci let 1933–1934, jež musela současně čelit Hitlerovu i Stalinovu vzestupu, bylo zachování statu quo cenným cílem samo o sobě. Pro Berlín deklarace naopak představovala vykročení na východ v dalekosáhlém plánu východní války a kolonizace sovětského území. Hitler věděl, že mír uzavřený s Polskem se v Německu netěší oblibě, ale to mu bylo lhostejné: vzájemné německo-polské územní otázky považoval za odrazový můstek k budoucímu impériu na Východě. Předpokládal, že se podaří uzavřít dohodu, jíž Polsko dobrovolně postoupí určitá území výměnou za oblasti dobyté v Sovětském svazu. Podle tohoto scénáře měli tradiční němečtí revanšisté dostat, po čem touží, a současně být vtaženi do války, jak si ji přál Hitler. Po společné deklaraci zmizela z německého tisku protipolská propaganda. Německý ministr propagandy Joseph Goebbels pronesl ve Varšavě přednášku na téma „Nacionálně socialistické Německo jakožto prvek evropského míru", Beck zase přislíbil, že zabrání tomu, aby se v Polsku konal mezinárodní kongres židovských

organizací. Piłsudski, nyní už stařec s podlomeným zdravím, se začal objevovat v německých vojenských publikacích jako génius, který už v roce 1920 předvedl, jak lze pomocí rychlých obklíčení porazit Rudou armádu. Jeho paměti vyšly v německém překladu s předmluvou ministra obrany.[169] V roce 1934 Hitler uvažoval nahlas, co by bylo nutné udělat, aby se Poláci nechali vtáhnout do plnoprávného vojenského spojenectví, a svým generálům řekl, že právě takové vyústění si přeje a očekává je.[170]

Moskva si novou diplomatickou konfiguraci, již přinesla katastrofa na Ukrajině, vyložila po svém. Zatímco Varšava chápala dohody o neútočení s Moskvou i Berlínem jako projev podpory statu quo a Berlín chápal dohodu s Varšavou jako úvodní krok k budoucímu společnému tažení proti Sovětskému svazu, Moskva chápala německo-polské sblížení jako důkaz, že z Polska a Sovětského svazu nikdy nebudou spojenci. V evropské válce, jak ji Stalin očekával, se Polsko ocitne buď proti SSSR, nebo zachová neutralitu. To znamená, že polská státní samostatnost už nemá pro SSSR žádnou zvláštní hodnotu, a jakmile se k tomu naskytne příležitost, je nutné se jí zbavit. Početná polská menšina v západních oblastech SSSR předtím sloužila coby rukojmí a skýtala záruku přátelské zahraniční politiky Polska vůči Sovětskému svazu. Jakmile Stalin přestal věřit, že by se Polsko kdy mohlo stát sovětským spojencem, stali se sovětští občané polské národnosti postradatelnými. Zavržení možné budoucí aliance s Polskem znamenalo, že lze sovětským Polákům klást za vinu různá selhání sovětské politiky, například hladomor způsobený kolektivizací, a náležitě je trestat.[171]

Po dobu pěti let – od podpisu německo-polské deklarace v lednu 1934 po rozpad německo-polských vztahů v lednu 1939 – se Poláci na území SSSR stali terčem etnických čistek. První vlna deportací sovětských Poláků od hranic započala jen několik týdnů po podpisu deklarace a trvala až do roku 1936. Krátce nato byli polští komunisté pobývající v SSSR označeni za účastníky dalekosáhlého polského spiknutí s cílem rozvrátit sovětský řád. Výslechy vedly k „odhalení“ těchto „piklů“, jež pak posloužily za záminku pro polskou operaci v letech 1937–1938, nejrozsáhlejší a nejkrvavější etnický zákrok Sovětů v období velkých procesů. Více než sto tisíc sovětských občanů bylo zastřeleno jakožto polští vyzvědači a ještě mnohem víc jich bylo deportováno do gulagu. Šlo o nejhorší případ etnického vyvražďování v době míru v celých dějinách lidstva.[172]

Při spuštění operace Stalin prohlásil, že chce, aby byla „polská špionážní pakáž“ zničena „v zájmu SSSR“.[173] Když se pak naskytla příležitost zničit i sám polský stát, chopil se jí. Polsko bylo domovem nejpočetnější židovské populace v Evropě, více než tří milionů lidí. Eliminace samostatného Polska se jim měla stát osudným.